

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ОРГАН „ЦЕТИЊСКЕ ЧИТАОНИЦЕ И ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА“

Свеска
IV

Илази крајем сваког мјесеца у свескама од 2 табака велике осмине
Цијена је листу за Црну Гору 4 круне, а за иностранство 6 круна — на годину.
— Рукописе, писма, часописе и новине у замјену, ваља слати Уредништву;
а претплату Администрацији „Књижевног Листа“ на Цетињу. —
Рукописи се не враћају.

Година
I

З а и н а д,

ПРИПОВИЈЕТКА

Н. Граовскога

I.

Објавио се Вучевац у свему Полимљу. Пронио му се глас далеко низ обале зелене ријеке, спомиње се, мислим, и до Бијелог Поља, ако не до Вишеграда, и даље. Сила је од села, од маља, од имућа, а нада све — људи. Крупни, сваки колико брдо, стасити, црнпурасти, бркати.

Утонуо Вучевац у зелени према Виситору, неђе на саставу Грнчара и Плавског Језера, из кога почиње Лим. Куће велике, брвнаре, свака на особ, али у близу. Око куће ограда, авлија, у авлији стаје, кошеви, уљаник. Уљаник се на по се огради високим шиљатим кољем, а на коље се набију исушене кости коњских и говеђих глава. Ово је за то, да миш не чини квара, а добро је и од лупежа. Ишаране, широке њиве пружају се у двије стране, на трећу је гора, на четврту пашњак — до воде.

Пасишта су пуна, не знаш чега има више: крупне стоке, коња и говеди, или ситне. И ако је Вучевац на ударцу и Плаву и Гусињу, броји се читлук, држи се он, мајковић, и

аги, и царским људма, и зулумћару. Ко хоће лијепо, примиће га Вучевац, стимаће, испратиће. Ама, ако се деси да понеко зазулуми, Вучевац је једна кућа, као рој се проспе, свака се прихвати, што му прво руку дође — брани се село. Толико је пута вучевачки чобанин отегао бијући другог-сељанина, кад се овај привукао, да му украде јаре; или се скупи сељани на гумно, па отјерај агиног субашу, недавши ништа, па ни царског данка. Има живе момчади вучевачке, који су и по два пут отимали јабанцу оружје, кад га нађи, ће лови у њиховом забрану. А нема, да вам кажем, ни једног села, да би се могло хвалисати, како је шићарило залогу из Вучевца ако се пзна, да Вучевац у туђем лови и срне и дивокозе, а замеће се далеко у планине за вепром-дивљаком, или међедом. Осилио Вучевац, па то је!

Ето, какве су аге: Шабанагићи, па Куртагићи, па Бушатлије — па лијепо залазе Вучевац, ако је какве преше, они са селом све на лијепе. Тако Вучевац плаћа царску мирију, тако десетак аги, тако владици — тако све. А све је то са слоге, какве у вилајету нема као што је у Вучевцу. Сложна чељад — јака кућа.

Ма били су и људи у Вучевцу — кита изабрана. По најста-

риј Благоје Јарамаз, стари човјек, кућом задруж, домаћин у прве, општар на збору, прегалац на пољу. Није му мило зборити једну ствар два пут, ни у кући, ни изван ње. Па Јоксим Тановић — сила! Вазда се крстио кад је кретао у чету, ни кад не би украо рипћанско, већ ако баш да се никако не могне турско ни латинско, па се било срамота враћати у Вучевац празних руку. Било је и других, Спасоје Јунац, да речем. Село га је одавно бирало за старјешину. Скупе се људи, па ће Благоје или Јоксим:

— Оћемо ли, као оно лани?

А село одговара:

— Оћемо, ја!

Спасоје се придигне, почеше затиљак, а вели:

— Ама, куме Јоксима, како би било кога другог, ја сам доста, има вас, вала Богу. Ево Симеун ето Радоје, њему је, чиними се, и мило....

А Благоје:

— Ама, добар човјече, кад село сће, кад Вучевац збори: оћемо! — онда не остаје, него се примити народског посла!

Сви одобравају, Спасоје постаје кмет. Купи дацију, биљежи у јасеновом рабoшу, колико ће бити у кога брава великијех, а колико малијех, колико чела, колико кошева — а шта ће узимати и колико, то ће се виђети после — што село рече! Ту је и Горчин Докољена, најдебљијех брка у свему Вучевцу, не иде у крају, него има други посао — опет народски.

Вучевац не држи попа, и ако су људи сви једне вјере: српске. Некако им се не море погодити Ћуд с другијем после њиховог старог попа Јеремије, који је дуге године провео у Вучевцу, пушио из једног чибука са сељанима, пио из једне чаше, лијегао на једну пустећију, понекад

богме и пушком се умио заметнути. А садањи јок, већ му донеси најдебљи залогај, најслађу чашу, најмекшу простирку — као аги. Па покојник поп ћаше причестити, само кад ти оћеш, кад ти је воља. А сад удри питај: јеси ли укръо, јеси ли узео туђе, да нијеси греховао с туђом женом, јеси ли ово, јеси ли оно? Као да се може живјети под Виситором, да се човјек не макне бар педао од куће да дѣра што зимници?!....

С тога Вучевац сваке године бира Горчина Докољену да оповиди између села и намастира — светијех Дечана. Ако је свадбе у селу, Горчин пушку на раме, па преко горе за духовника да вјенча; ако се деси смрт, Горчин туви, колико ће бити неопојених гробова, да умије кавати кад дође калуђер. Он уједно иде с духовницима и побира милостињу за намастир не само у Вучевцу него и у другим селима, која су српске вјере па и турске. И вјешт је Горчин као ико томе послу, и пристаје му, и народу мило, мило и калуђерима.

Горчин је одавно правалио четрдесету, ама држећ, вазда исправљен, весео, са замашћеним фесом на глави и силафом од сиса до гатњика. Нема никога, није се кућио. Кућа му је обично затворена, јер је Горчин све по народу или у намастиру. По некад се читаве неђеље не гледа ни у селу, не дају послови.

За право, па и јес'!

Таман се, да речеш, Горчин разузурio, распасао силаф, прекрстио ноге на слами, маша се дуванџесе, или чачка симсију, или онако беспослен сио, па гледа у жеравицу, а по неко ће с врата:

— Је си ли на оцаку, о Горчине?

Горчин се љути, криво му, зар је ослијепио овај, што пита, те не

види дима, јер Горчинова кућа никад не дими, кад он дома није. У неке ће се одазвати, а дошљак збори:

— Потеци, по Богу, Горчине, не знамо шта му је, тек вршти, да крепа — од јутрос... —

Трчи Горчин, поможе, ће може утјешити ће не поможе и народ задовољан. Понекад бива, заков не новорођенче да умре не крштено, али Горчин не да. Још с прага виче:

„Крсти се, мало, ва име Оца и Сина!..“ — а домаћијем збори: ово му је доста док дујо стигне, ако не стигне, и ово море поднијети!...

А тек кад се купи милостиња за намастир... не улијеже. Са зором је на ногама, обилази куће, шапће се с домаћицом, сасипље у врећу, товари на кљусе, па креће даље. Људи дају намастиру, дали би свакојако, али жене дају ради Горчина. А он им зна подићи, е, већ као он. И зна он сваку у цијелом казату, зна, која има готову пару, која најљепшу вуну, зна која је доранила капљицу препеченице за стидца госта. Зна опет и то, коју може чупнути под грло или за образ, коју може уштинуту за стегно или стиснути за мишицу — зна све!...

Купи тако Горчин милостињу, иде у далеко, и нема, мислим, ни турске куће ни рипћанске, која неће удијелити јер је велика светиња задужбина светог Краља — слава му и милост!

Али осим милостиње, Горчин је имао још један посао чисто сеоски, договорно свега Вучевца. Идући по селима далеко уз Врују до Проклетија и на доњи крај до равнога Аса — он је мотрио, ће би могао упозити шићар за смјелу чету његових сељана. Кад би обиљежио, промотрио, станио би се часом у Вучевац, сазвао сељане и набројио им, и шта има да се шићари, и колико грла, и

колико је доста друга да пође. Потанко им разложио с које стране ваља да приђу, како да отворе врата, да одвале пријеворнице. То је било доста. Горчин није никад одио у крађу, јер не море, човјек је на пола црквен, за намастир купи милостињу, о души се стара, Бога се боји...

Кад би тако указао сељанима на добар шићар, — Горчин би се опет приметно у вилајет. Дође на конач или се тек намина, да руча или се огрије, а прича:

— Вала, велико чудо, моје се село бели ископа, опет похара!.. И неправде ове у царевој земљи нема, ље...

— Ево, како, побратиме, Вучевац не краде, како се њима не нађе од памтивијека туђ мал у обору, а они дадоше све, сиромаси!...

— И да ти речем, поштени домаћине: дошло ми је лијепо запалити оно пушаре, и бјежати неће далеко, да не гледам и не слушах сваки дан срамоту својијех сељана, ће их оглоби вилајет, ће им узима све као удовицама!...

Тако се једне вечери плакао Горчин за пуном совром у кући Ферата Саруковића, у Рујевцу. Прича то Горчин, а сневесели се, дебели брци се саставе, објесе се на ниже, а очи замигају, рек' би, сад ће сузе из њих. Слуша га Ферат, слушају други из Рујевца, и жао им, и тешко им вјеровати Горчиновој причи.

У неке ће Ферат, тек да се нешто рече:

— Ама, добар човјече, кад отанча Вучевац тако, е људи ето ко иђе: Ето Благоје, Јоксим, па ти, па Радоје, има и младежи — кажу... Па се пуштити!...

Збори то Ферат, па се лагано диже, да притврди врата на стаји, ће су му волови рањеници. Кад се

врати, довати чибук, сједе до Горчина, запали, а Горчин прича:

— Какав Благоје, какав Јоксим! Ја по народу, као што видиш, они постарали, а Радоје.... е, не зна га нико, хм.....

Заћута Горчин, не зборе ни други, ватра полако тиња на огњишту. Поспаше....

Кад је први кокот ударио у крила, диже се Горчин, диже и Ферат. Горчин одмах за обућу, а Ферат не да, прво да се попије шербет, па зготови ручак, па да се креће. Горчин не пристаје, послови су. Ферат попусти и прати госта. Кад се осамише, примаче се Ферат, па вели:

— Ти се, Горчине, много шалиш — знам ја Вучевац, знам вас ја све!.... Но немој, Горчине, немој на Рујевац, ради соли и хљеба... Немој!.... Горчин Докољена одману руком да рашћера брке десно и lijeво, пружи Ферату руку, збори:

— Вјера, не бој се, вјера ти је!...

Иду страном један уз другог опет ће припитати Саруковић.

— Велиш, Горчине, вјера, да се небојимо?

— Од нас се не бојте, од Вучевца вјера је свему Рујевцу! Што рече Горчин Докољена, та се кабули, ако' ћеш, да је пред царом!...

Ћутке дођоше до извора, Ферат оће кући, Горчин напријед.

— Кршан извор имамо овђе, досте — Горчине — вели Ферат.

— Па је и љековит! Колико бива, да човјек занемогне, да му засврдли на сред пупка, да пробије као куршум, па дођи из два или три пута, попиј воде с овог извора — као руком миче се мука!... Ово знај, досте, ако би ће било до невоље у Вучевцу.

— Па опет, наставља Ферат, да' простиш, жену која је нероткиња у Рујевцу, шиљемо је прије зоре

овђе, на извор, да наштином пије воду... Помаже....

— А имали вазда сеоских чобана око воде, као ово јутрос? Пита Горчин.

— Има, ја!

— Е, бива, бива... Знам ја тако, каза Горчин, извор један близу калуђерскијех ћелија! Што велиш, од народа помаже — чудо!

Горчин опет размахне по брцима, развуче усне, иза којих се указа ред бијелих, снажних зуба. Осмијехну се и Ферат, па се раздвојише.

Горчин пође стрменитом косом, како ће преко јеловог честара у Копривицу, а уз пут просуо мисли, занијело га у Вучевац, мисли, што ли сечини тамо сад.

Насочио им је ето шићар, мисли се Горчину, и то у Латинлуку... Ако буду момци, извешће коња, извести волова, ситне стоке, могу и што од залога, цевардар један бијаше кршан.

Пред четом, ће бити.. мислим Вујадин, Јоксимов син!

— Баш и нека је, ваљан ће бити, онака момчина — ниједан у селу не смије у коштац с њиме... Зориће се Вучевац с Вујадином, збориће се: као Вујадин Тановић!...

— А Радоје не ваља, ни син му Максим не ваља...

— Ево, не знам, да речеш, ништа рђаво од стране Радоја Тошића, не знам да је издао, не знам да је просочио, не знам да је иза ким у Вучевцу рекао влу ријеч, у чете иде као и други; ама... некако... Лаком је веома, затеже себи, отима се о господство, о старјешинство...

— Лијепо видим, нијесмо му мили, ми сељани из Вучевца, није му мио нико — а таки су људи опаки, зна то Горчин, много их је видео у свом вијеку, у вјечитој скитњи, у несмиру за послом црквенијем и народнијем!...

Тако размишља Горчин, прескачући суве кладе, верући се кроз општар честар, док изби на зараван више Копривице, по близини друго село Вучевцу.

— А-а! Стрико Горчине, нађох те, види тако ти Бога, а мислио сам нећу до Скадра, ла! збори ово младих и приђе Горчину.

— Јоване, ти си то зар? А, бо-лан не био, окле сад?... Да није што?..

Горчин уприје поглед, као да би хтио на лицу Јованову проучити, шта се збива у Вучевцу, срце му свакојако нешто слуги.

— Наслали ме, да те нађем, бабо, па стрико Благоје, па Јоксим и сви други... кажу ми јутрос:

— Потеци, Јоване, знамо на ногама си хитар нађи Горчина, нек иде у пут селу — прешно је..

Тако збори Јован, син Спасоја кмета, па наставља:

— А ја овијем путем не ишао никад, па ми се одуљило, никад доћи.

— А Вујадин јуче, сеир је био, разбацао нас око себе, ама као обојке, то је било на гумну Благојеву. Прво мене, па Зелена Благојева, па Максима, али како Максима — пао му је потрбушке — никад тога нијесам видео!..

— Цијело село дошло на сеир, сви се смијали, надали галаму, ђевојке нам се ругају, а највише Спасеније Благојева.

— Руга се мени и брату, а мени вала све једно, што бих се ја љутио, јачи је Вујадин, а ко је јачи, с њиме се не качи!.. Ја тако зборим, а Зелен се љути, Максиму дошло да пукне од јада — као да се не зна, да је Вујадин Јоксимов најјачи у Вучевцу?!

— Јели, Бога ти, стрико Горчине?

Но Горчин корача крупним корацима, не слуша Јована, мисли опет

распуштио, а под јабучицом дошло му некако тешко, заптивано, као да не може предахнути. Ни опазио није кад се спустили Копривици, кад су прошли село, сеоски млин и стару батаљену стражару, што је у вакат градила Копривица од вучевачког зулума.. Отолен је поглед на Вучевац.

— А друго, Јоване, велиш, у селу нема ништа?

— Ништа, чуј ништа!... А, кажем ти, Вујадин, око себе, ама све овако...

Горчин љутито махну руком па пође низбрдицом. Јован за њиме.

II.

Најпрва кућа на ударцу, то је Мируне удовице, што умије да баца угљевље кад се по неко разболи, а богме зборе, да је и вјештица помало, јер јој слама на кућњем крову вазда стрши, а свитак у кући види се често дубоко у ноћ...

Горчин сврну, а Јован, како бјеше захитао, устави се једва на самом прагу, разрогачи очи, увати га стра', а у себи збори:

— Крст и андио са мнош, ђе у маю не нагазих!.. Ма, шта ће код вјештице?... И врати се Јован, па сједе под шљиву — више куће.

Горчин како улегао у кућу, мала ћерчица Мирунина, наже бјешати, спотаче се преко главнице и паде, па се удари челом о дрво. Стаде је плач, а Горчин је тјеша, дајући јој орах иза силафа.

— Е, што је проклето женско све пада.. Ево, док је мало трчи, помамљује се, пада и растуче чело или нос, да потече крв. Ђаволи једни!.. Осијече се Мируна.

— А кад одрасте, наставља Горчин, онда опет пада, али на леђа — судбина је зар така, вазда се спотакни, вазда пани!..

— А, како велиш, Мируна, а? Знаш ли оно... давно, е, остара се!... Да нема што ручку на брзу руку, послови су!...

Задржао се Горчин у кући Мируниној подуже, кад је оставио, сунце бјеше већ у велико навалило ваклону. Крену Горчин право кући Радоја Тошића.

Тошић је човјек средовјечан, јако прогрушао, погрбио се нешто у раману, по лицу крастав, крива носа, великих уста. Поглед му несигуран, не море, да речеш упријети па гледати на једно мјесто онак, као Благоје Јарамаз, него му поглед врти, скаче са једног на другог, не устави се дуго, па скаче опет.

Нађе Горчин Радоја пред кућом. Узео браву, па теше држаље за мотике. И ако је поприје замотрио Горчина, чини се не видио, и једва се поисправи, кад Горчин назва помоћ.

— У послу, Радоје, је ли?... А ја, као све по народу, таман јутро из Рујевца..., Новине какве?... Како, Радоје?

— Новине? Проциједи Радоје, да се једва чуло, и не дижући главе са работе.

— А што ти мене питаш, законна ти, Горчине? Као бајаги не знаш, гдје се мрсе конци свега Вучевца?... Не знаш, божем, да сам ја сиромах, издвојеник, нико ме низашто не пита, нико у боб не зарезује!.. Знаш ти, стари кривоклетниче, гдје ћеш тражити новину, коме ћеш проказати плијен, коме дати и дио и старјешинство.... знаш ти, лијепо знаш!...

Ту предуши Радоје, поглед му сијну, а рука опет пође на работу. Опет је зачекљио, тесао држалицу, и чинио се невјешт, да кога има пред њиме. Понекад само као сјен каква прелети му испред очи, образи се скупе, скорчају, или се отегну у

бразду, а нос се још више зашиљи, искриви се у десно.

За чудо биле Горчину оваке ријечи, не слушао прије оваког збора у Вучевцу. Али Горчин вјешт, чини се и не жао му, чини се и не дочуо, па изврће на друго:

— Оно истина, ја све по народу, чујам свашта, а за сеоске, наше домаће послове, оно рекох, да знаш и ти, као други, као и вазда... Звали ме нешто, баш више Копривице допаде ми глас...

— Нити што знам, нити сам те звао, нити по данас оћу да знам ни зашто. Непитајте ме, не призивљиге ме, ни од шта ви дијела нећу, а до сад што сте удробили — оно и кусајте.... Ти, па Јоксим, па она мудра, онај Благоје...

— Сад, видиш, имам посла, звао те нијесам. — Заврши Радоје осорно, па продужи теслицом ударити по дрвету.

— Љут си ти нешто ворли данас, Радоје, неко те наљутио, па ти криви сви, цио свијет, цио Вучевац, сви људи, па и ја, прав као свијећа! Одиједићеш се ти, доћи на стару мјеру, море бити, и жао ће ти доћи са тијех ријечи, али немој мислити, да ће ко знати за њих, Горчин сам ја, онај стари, прекаљени Горчин!...

Збори ово Докољена, а зна чисто, да је Радоју већ преврело. Познаје он вријежу Радојеву, запамтио, кад се причаше по Вучевцу, да му је ђед издао Турцима у Гусињу Зарију Реповића, а таког хајдука бели није настајало окле извире Лим, док име изгуби!

За оца му се знаде, да је чешће ишао аги, натоварен ни кљусе, да подмити, да понешто смаже, док се досади селу па га проћера за вазда из Вучевца. Једва су на молбе и кумство пуштили Радоја опет у село кад му је стари нестao.

Никоговина је, пасија вријежа, имаће Вучевац посла! Зна то Горчин добро, слути, осјећа....

А сашта ли се наљутио Радоје на село? Питате. Богме, човјек је богат, не стиди се по једног нека већ у Вучевцу, него ако 'ћеш, у свему казату. Стекао је поштено, није затајио туђе, отимао није, није он био власт, као Спасоје, као Јоксим, као.... остали!...

Бирају из године у годину старјешину, па га обилазе, и не спомињу више него његову Јаницу!... А кад им треба, кад дође стани — пани, онда им је и он добар, зову, траже, хвале га!

— Па, наставља Радоје, прекинуту мисао: — Овакав човјек, па се потрудити да оне мудре, оног Благоја, он се намрдио, мисли, бојим се ја:

— Дај рекох, Благоје ову твоју ђевојчину за мога Максима, знаш га лијепо, зоран је, кућњик, а мој син, бива добар!...

А Благоје само преко чибука, накашља се, одмане, главом па збори:

— Оно, тијем ти се у кућу не питам: нећу ја живјети с твојим сином, — ено ти ђевојке, па је питај, ако пристане — нећу сметати, ако не пристане, не пристајем ни ја...

— Чуј, оће да старуши свему селу, да га и ја ваљада питам, а у својој кући није домаћин.... баба!...

Ђевојка — као Благојева ћер:

— Нећу, вели, никад жива за твога Максима, није ми по ћуди, па то је — остало му не замјерам....

Сирома мој Максим, њу, вели бабо, Спасенију Благојеву ја црну земљу... Загледало се момче зор ли.... бива то. — И оће, вала бити Максимова, ја ли ничија, ја ли море бити, стани ће се и гдје јој не би било најмилије.... Хм!....

— Вучевац ће ме запазити, био ми здраво Куртагић, па Бећир, чауш!... Не ругао се до сад нико са Радојем Тошићем, неће ни посад, не!...

Мрак се већ долином лагано спуштао, само вр'ове планина обасјавала је вечерња освјетлина. Брда рек'о би примичу се једно другом, све ближе, док их нестане у мраку. Грнчар тихо шуми, језеро запљускује стрму обалу, изријетка се чује лавез торског пашчета, или са букве кречи јејина, иначе је тишина, ноћ...

Већ кад се ништа виђело није, кад се није могло манути теслицом по дрвету, оставио је Радоје посао и мргодан уљегао у кућу. Сио крај огњишта, не збори ни с ким.

Домаћи му знају ћуд, не чини му се нико вјешт. Он сједи, гледа на зеленкасто углевље по огњишту, мисли, стисле му се боре по челу. Обрће се мислима у прошлост, пребира живот сам свој и свега Вучевца. Ђекад му задрхће подбрадак, затресе рука — неправу му, село је криво — он ваља да исправи, прво себи, па сваком другом!... Занио се дубоко, главу склонио ниско, подупире је руком. Вечера му не долази од ума, уморан је, глава клоне још ниже — Радоје дријема.

Уклапњи му пред очи излазе свакојаке сјенке, гледао је покојног оца, па ђеда.

Тешку, бесану ноћ провео је Радоје. Сколиле мисли, закарио се, убрижио. Са сванућем био је на ногама. Умио се, па и чешљем два пут мануо по перчину, узео дебео штап у руке, два пут се нешто приповртао и нагињао дрвеном сандуку у дно куће, што кључ од њега не пушта из рука.

Упутио се подкућницом, не гледа ће ће стати, оће ли погзити струк или кућицу кртоле — нема кад јутрос пазити још и то.

Дође пред кућу Благојеву и зазва. Извиђе Спасенија — зор од Ђевојке. У струку вита, стасита. Бијели се у образу, ни да је из чаршије, грло округло, па кад подкочи главом савија се у складове, да се ни Ђердана не види. Образи меки, кадифли, велике очи, црне као зифт, гледају весело, смију се, а нешто кад се загледа у даљ — пуште се трепавице, покрију очи. А кад иде — лети, хита, видиш посленицу, очину ћер. Па кад стане да се одмори — е, болан, како јој се крећу груди, како се таласа оно на прсима.... Вала, као кад надође вода, па гледаш Лим ниже Иван-поља! јђ... Одиста, кад је видиш овако, помислиш: и невоља је Максиму Радојеву, да куми и богоради оца не би ли му испрсио Спасенију, јер без ње, вели, нема живљења, надуће се вас, доћи колико бадањ, па часом пукнути без Спасеније — ето ти!...

— Е, цуро, — вели Радоје, кад виђе Спасенију — бели ми је мило, што те виђох најпрву од све куће биће с берићетом....

— Е, оно ти јуче нешће... оно, како бих ти каз'о,?... — ево, прими ово, прими ово к'о прстен мога Максима, знаш га....

Радоје пружи пуну шаку златнијех дуката. Спасенија никад прије не виђела толико злата на једној гомили — чуди се.

— А, болан Радоје, за кога ово?

— За тебе, за моју сназу, за невјесту мога сина!...

— Е, па ти тражи другу, рекох ти ја јуче, да нећу твог сина, а ти заборавио зар, па дошао опет... Теби је, као да неће шупљина у глави, те не можеш памтити!

Исказа то Ђевојка, па се као нијарац врати у кућу. Радоје за њом.

Благоје сједи на простирци, прекрстио ноге, запалио чибук. Кад угледа Радоја, помаче се, да му на-

чини мјесто до себе, но Радоје стоји, па ће у неке:

— Опет дођох, Благоје, и ако ми је тешко, да те нудим пријатељством. Мило мени, а мој Максим омиловао ову твоју ћер, па велим....

— А ма, човјече, јеси ли ти крштен? Чуо си јуче сву одповијед, неће Ђевојка, а ја своје дијете не дам ће јој није мило, није ми десета, није ми на одмет — имам ја душу!

Говори ово Благоје брзо, одрешило, чисто сваку одбија од челика, а у себи се чуди, како Радоје није разумио, кад му је казано јуче, јер, кажу, у млиници се два пута збори.

— Ти имаш душе, ти, је ли, Благоје Јарамз!?

Подругљиво пита Радоје, а зачкиљо оком. — Оно, јес' душеван си ти човјек, да има ко други маћи на душу колико си сиротињске муке спремио у твоју кућу, колико си заклао сиротињских ранитеља, колико сломио јармова, опустео самара! И ти душеван!... Вићеће се, брзијех дана, виђети!...

— Па ти још ћавах рећи, да би нам ага могао доћи, одавна и није, а не знам, *јесте* ли на окупу?

— А ти, као да нијеси с нама, Радоје, а?...

— Па што нам оће ага? Оно, што покупимо, оно, што је његово доћи ће му, затајат му нећемо, Спасоје, вала Богу, жив — шта ће ага?

— Хм... шта ће? Што има рашта долазити, да види своју кућу, свој иметак, да види, како ви то лијепо газдујете, како право судите, јер знаш ли, да су и на ућумету дојадиле жалбе на Вучевац — покраде, плијени — кажу, пола царевине!

— А то је са тебе, са Јоксима, са оне калуђерске удворице, ви сте свему злу криви, а сиротиња да плаћа, ја и мој друг...

— Неће вам бити Бог зна како право, кад вам загрми онај арслан, кад стане истраживати од двадесет година, куд му се дијевају хајлуци! Нећеш се ти, Благоје, мргодити као на мене...

Благоје гледа испод ока, сјетио се куд Радоје омјера, ђоја да га препане, па збори:

— Ти си кренуо пријетњом! Што ти оће ово јутрос?

Стаде Радоје за неколико, па ће опет, ама меко:

— Благоје, ни кијем гласом, да се једва чуло вели Радоје:

— Ти си, Благоје, добар човјек, слушамо те, слуша те село, да је преше и кадилук, ти можеш од једне ријечи: искажи пред сељанима, нека кметом будем ја, нека власт пријеђе на Радоја Тошића, па ћу ја и код ага поћи, па ћу ја све, како ти речеш, па ево!...

Ту Радоје пружи Благоју шаку с дукатима, али у мах оджочи назад.

Благоје, како погледао на дукате, његови дугачки просједи брци пођоше узбрдице, очи се разрогачиле, рука сама диже дебео трешњев чибук, исправи се цио, а збори:

— Сиктер!... Сиктер испред мене, из моје куће, рђаковићу!

— Твог ми агу кажеш! А ја са Вучевцем, ни седам ага, ни самог стамболског султана не бојим се, кад ми нека дође!...

Шкригну Благоје зубима, крочи напријед, а Радоје прескочи праг, па уз њиву, како ће кући.

— Е, видиш ли рђе, како ме наљути без преше! — вели Благоје.

— Богме беспослен, што се љутиш?! — пита оца Зелен.

— А он ће сад Плаву, вјеруј ти мени, бићемо на муку са ове рђе, — опет ће Благоје.

— Знам му ја корјен, и чисто знам, издаће нас!

— Лијепо, нека ће; знаћемо бар ко што ваља, ако зли људи ударе на Вучевац! — каза Зелен.

— Лако је то на гумно обалити човјека, сплести му ноге, па с њим о ледину, него ће се бројити, кад запуца пушка, кад сијне јатаган! Збори тако Зелен, а гледа у сестру, осмјехује се. Она лако порумење, доња усница се одвоји, показаше се ситни бијели зуби, одмахну главом, чини се не чула...

III.

На доксаму се опет зачуше не равни, тешки кораци.

— Добро јутро, уранио!! Говоре неколика гласа, а за тијем почеше улазити у кућу: Јоксим најпрви, за њим Спасоје, па Горчин Докољена, па Симеун, за њима Јован, Спасојев син, а најпосље Вујадин. Објесио велику пушку о рамену, запопио се саруком, у појасу сребрњак. Уфитиљио брчиће, наерио гуњац, опанци као саливени. Све је на њему чисто, опрано, отресено, весело, све му пјева. И оно велико, колико вилџан, око и мушко високо чело, и препранули образи, све то трепери, све се смије, све пристаје, мами к њему, да гледаш дуго, и да још нијеси сит, но још да га гледаш, да се сладиш, да ти свијем тијелом мине драж... до кости! А питајте Спасенију Благојеву!....

Па постат — какав му је! — Колико бор, а крупан — крџалија! Иа међу самијем раменима ширине, колико између Плава и Гусиња — ништа мање.... Сила од човјека!

Посијегаше. Старији запалише чибук, Зелен тражи кавене суде, точи воду у ибрик, ставља уз огањ. Спасенија нашла се за послом, истрча пред вајат.

— Мило ми је, одиста што дођосте, да нијесте ви мени, ја ћах к вама; — почиње Благоје збор.

— Имамо ми одметника у Вучевцу, и до сад је мислим пријешао Вишњицу, да наше зулуме и безакоња искаже Куртагићу, да га у Вучевац дведе са свом тевабијом, да нас проспе, разури!...

Благоје застаде, па ће опет:

„А знате ли ви, који је то момак? Вјерујете ли овоме, што рекох, вјерујете ли, да има у Вучевцу таког човјека?

— А ми са тога и дођосмо да ти тежамо, — каза Јосим. Наставља Горчин:

— Све сам ја зборио, добри људи, да од трица пига не бива!.... Знали смо га, чули смо му за ђеда, за оца, — куће крушка но под крушку; гријех на душу онеме, ко га поново пушти у Вучевац!.. И шта ће он, рђа да просочи аги?

Да четујемо?, да се одмећемо у крађу? Он ћера инад! — Истина је, четује Вучевац, али ми узимамо оно ме, који отима слабом и нејаком, који цвијеља сиротињу, који газирешавлук!

— Запитајте Али у Курјака, из Боровице, или Ферата Саруковића, из Рујевца — јуриши ли Вучевац на њих, поштене Турке — сусједе, или не поможе ли им оборити се од лупежа?!

— А латинско није ни греоте ни срамоте отети ни украсти! — заврши Горчин, па напуни симсију. — И сви ће они прискочити нам у помоћ, ако Куртагић окрене наопачке, ја вам јемчим, — збори Симеун.

— Па Обрен из Љевишта!...

— Е, колико ће ту бити Обрена?!....

Вујадин не бјеше ни сиједао, подбочио се на цеврдар, вели:

Истина, стид ме је, ви сте сви људи мудри, четници, го пода сте и главари од Вучевца, али — кад би било на моју, ја бих учинио, да му не пада на ум ни бег, ни ага, ни кадија, ни мајчино млијеко.... Судио бих му ја! Упамтио би инад. Јован зинуо па слуша, зајаприо се у образе, не скида очи с Вујадина, збори:

— Тако, Вујо, тако — исто као сномадне на гумно! С тобом бих свуд, у срџ, ако ћеш, Ђаковице!...

— Не збориш ти, Вујадине рђаво, није ти ријет на одмет, али је доцкан, није он чекао ни ово доба! — каза Спасоје. И погодио је:

Радоје Тошић кад се вратио из куће Благојеље, дозвоа је Максима, наредио му, да обречи коња, нагао се још једном сандучету у дно куће, изашао пред врата па разгледао по Вучевцу. Кад му доведе млађи коња, Радоје се насмија задовољно, узјаха, рече Максиму да иде и он, па се отиште.

Максим је повисок, сувоњав, блијед у лицу, са дебелим, испупченим јагодицама, и пирокком пречагом у носу. И он, као отац му, звјера по страни, или жмира малим зеленим очима.

Кад измакоше село, Радоје застави коња, стаде и Максим.

— Кад неби Куртагић хтио учињети се вјешт, осветит ме од онијех безаконика, ти знаш, ко'ће! Нећу жалит све ово, обећаћу још једном 'волико.... Ту Радоје показа ћесу с лукатама.

— Само нек удри, нек уграби! . Кад не море бит твоја, нека пукне по вилајату глас:

— Најзгоднија ћевојка у Вучевцу, ћер Благоја Јарамаза, нашла се обавоћ у караули, међу царскијем низамом!...

— За инад!... нека знају, ко је Радоје и чиј' је Максим син! Свијетла ће образа изаћи међу браћу!...

У ђавољој јами не би се чуо тако потмуо, пакостан смијех, каквијем се слатко залијеваше у дубрави на крај пута Радоје Тошић и Максим, његов син....

Дан бијаше превалио половину, кад дођоше и уставише се пред кућом Рустема Куртагића.

Био Рустем дома, свиђа по широј авлији, кад Радоје заче:

— Зулум, безакоња, брука и грдило поштеним људма, правој раји царској и твојој, честити аго! Помози!

— Ово, из твога села, из Вучевца? Пита Куртагић.

— Од двојице, тројице! — Не вермају твоје људе, ево, као што сам ја; не питају ни зашто, учињели се аси, ешкије... Сваки за себе ага, ве-зир, ако ћеш, осилили! Гледај у ово — чивчије другијех твојијех читлука, пријења то као губа... — Бојим се ја теби, своме аги, твоме господству и гласу! Прочуће се: раја те не слуша... бојим се, зорли!... Ту заму-че Тошић, а Куртагић га је дуго гледао његовим великим свијетлим, оком. Црне се обрвице једном покупише, чело се смрске у бразде:

— Ти се бојиш за мој глас, за пмућ, а бојиш се од твојих сељана, сусједа, кумова, солиљебника!...

— Бојиш се мени, који клањам, од онијех те се крсте! Ма ти и не клањаш и не крстиш се, рђо једна! — Што би стιο ти, да покувим војску, да опалим Вучевац, да разумим село, које је хљебом ранило мог ђеда, па оца, па мене... Да будем туђ измеђар, да обрадујем душманина!..

— Чујеш ли ти, Тошићу: на овом нека се прекине твоја тражбина, с ове стопе врћи се у Вучевац

па са сељанима лијепо! Не послушап ли, моја ти је ријеч: кајаћеш се!...

Али Тошић није управио путем кући, није послушао...

IV.

У раздјељак дана и ноћи низ шумовиту страну од карауле к води корача Радоје Тошић, а до њега снажна, висока прилика под црвеним фесом са великом црном кићанком низ плећи.

— Немој ме жалити, чауше! Има Радоје, има доста...

Широко преплануло лице са ријетком брадом његовог сапутника растегнуло се у осмијех, руком се дохвати Радојева рамена па збори:

— Оно све к'о што велиш, но знаш их лијепо....

— Ја бих рекао и Мејра... Не смета се припазити!

— А Мејра кад дође — скочиће све, па у залатку тамо крај потока, у дну твоје њиве, испод љесковине!...

— Добро си, Бећире! Још боље тако, без огласи ће бити, рећи ће свако: пошла је сама!...

— Сама, ја како!

Звекнула је ћеса с дукатима иза паса Радојева, замаслиле се велике испупчене очи, сијнуо је очни бијелац, а широка доња вилица кренула се напријед у чауша Бећира...

Дебео вечерњи сугон обавио је био Вучевац, тајац је владао селом, кад је Радоје одјахао пред кућом.

У Вучевцу је мирно. Људи на окупу, приспјела љетина, брига је о њој, ваља прибрати, средити, унијети.... Селом се по ђекад виђа туђица. Ту ономад виђели су Обрена из Љевипшта с великом пушком о рамену, бијаше сврнуо кући Јоксимовој, данас опет Ферат Саруковић, и оп оружан, кажу и Алија је слазио, дошао је и ду'овник.

Није, мислим, Вујадин Тановић ни увео како ваља госта у кућу, кад се селом рашчу, да су дошли гурбети и ударили шаторје крај по тока у дну њиве Радојеве. Били су то стари познаници свега Вучевца; а Мејра цилибашинице, што 'но ријеч, друга је домаћица у кући — само кад људи не виде.

Ниједна друга њезиног рувета није умјела погодити на длан, или валетнути на зрно боба као Мејра. Вучевачке жене и ђевојке ишле су јој, доносиле, давале, а Мејра врачала, прорицала и клела се поште-ном циганском вјером, да ће бити све онако, како она рече....

Но овога пута Мејра је најчешће у кући Радоја Тошића. То су виђели сељани, запазио и Горчин, који се толики земан не миче из Вучевца.

Осванула тако и субота у очи самог Крстова-дне. Широке њиве вучевачке зажућеле се, би рекао, златом одају на јутрењем сунцу. Чељад беру, косе високе стабљике урметина, слажу у снопове, повезују, сносе на гомиле. Понеће се расто-лијеже пјесма, а свуд збор жив, раден, весео као што је весело сунце на оном високом плавом небу, као зелени таласићи широког језера....

— Ено Мејре! .. Мејра је дошла! Зар не видите?

Чује се у једном неколико гласова на њиви Јоксимовај.

— Пред вече! Пред вече, у залад сунчани, под лијескама ћу вам све испричати!... Дођите ви женски-ћи, ама свака.... Чули ти Спасенија? Не заборави довести Јованку — велика је већ!... — Збори то Циганка као узгред, хита даље, а велика костретна торбица преваљује се с једног плећа на друго.

И тек се сунце скрilo иза Виситора, вучевачке и жене и ђевојке

остављају работу, по нека сиђе на поток, умије образе, плакне се водом по врату, по прсима, нека и угази, пере дебеле листове на ногама.

— За инад!...

— Знаш ли ти Јоксима, шта је она рђа намислила? Пита Горчин пушећи симсију на гумну Јоксима Тановића.

— Море, батали, ништа... Доћи ће он опет к'о што је био.

Човјек се мало ужљутуио.... Доћи ће!

— Хм.... учиње Горчин

Хм, хм... не вјерујем, никад жив!

Вели Вујадин вежући дебео сноп удљиковим прутом. У то искрсну Јован, кметов син и каза, да све што је женског у Вучевцу пође под лијеске Радојеве Мејри, да им валета.

— Оћемо ли и ми? Пита Јован а упрьо поглед у Вујадина.

— Како не ... Немам друга посла! Прекини, жив био!...

Збори то Вујадин ама онакијем гласом, што ваља лијепо да се послуша, па да није друге. Има људи такога збора.

— Ама одсвуд ли је шупље ово женско — да га Бог посијече! Е, што им хоће пред мрак код Цигана, реци — де!... Учиње Горчин, па љутито одману по брцима.

— Младост је, Горчине, били смо и ми млади — не сметај, нека живе, нек се веселе док Бог 'оће! Вели Јоксим, па гллда сина, како веже сноп.

— И ја ћу паћи, и ти ћеш, Јоване, поћи, и ти, Вујадине, са мном! Вели то Горчин па упрьо дугачак поглед на Јоксимоваг сина. Вујадин не мога издржати тог погледа, уђе у кућу, пребаци цеве-дар преко рамена, затаче нож за пас, па као за себе прозбори, да се једва чуло:

— Кад није друге, ајдемо!...

Широком влаком окренуше сва тројица Радојевој њиви. Сутон се почео ватати, широке водоваље Виситора примакле се па изгледају као црне авети, изгледани костурови давнашњих змајева ..

Горчин корача напријед. Одједном стаде, па се накашља. Са горње стране из дубраве одазва му се глас.

— Зелен!.... Оно је Зелен Благојев, смио бих у зарок! Каза то Јован, па се примаче ближе Вујадину, а опет говори:

— Оно је Зелен!

— Ти, мали, или с миром, или сад с ове стопе у Вучевац! Збори то Горчин, па скиде пушку с рамена, опица кремен, па табан, па полако упути дубрави, окле је долазио глас.

Како крочише у честу, а крај лијеска на дну њиве зачу се цика, јаук, плач ..

Са друге стране искочили људи све у црним гуњчићима, поватали Ђевојке из Вучевца, хитају с њима великом друму.

Неко вришти, кликује помоћ, циганске ватре једва горукају, а наковањ бије, и бије да заглуши писку и лелек.

— Ено га!

— Главом он... Разбрат! Изусти Горчин, па наже страном, а остали за њим.

Чу се неколико пушака и не прође много, кад се окупила чељад из Вучевца на једном мјесту. Престравило се што је женског, дрхће свака, Цигани попадали на кољена пред Горчином, плачу са хајдучког зулума. —

Горчин погледа по дружини, вели:

— Још није све! Осрамоти се Вучевац!..

У толико је Јован, кметов син, вадио дугачак пож из ране на гру-

дима Бећира чауша, а Спасенији Благојевој вели:

— А ти, ђаволе, куд си шћела под циганску чергу, тако ти ваља! Аманска, нека.... Здравно био Вујадин!

Вујадин је међутијем лагано низ дубраву довео Радоја Тошића.

Ублиједио Радоје, образи се искосили, искривили, на устима пјена, а модре уснице шапћу:

— За инад! За инад ћу и опет!

— Као да нећеш имати кад, или ми се тако чини!.... каза Алија Курјак

Горчин стаде на сриједу, па збори:

— Врећу!

Донесоше врећу, кострутну, велику, товарећу.

— И камен!

— Ти ћеш, Ферате за један крај, ја за други, ти, Обрене, по сриједи!.... Јесте ли?

— Наредно је!

— Ти, Јоване, присвијетли! заповиједи Горчин.

И кад се први пламени језик повио на кућњем крову Радоја Тошића, велика кострутна врећа заједно са Радојем полећела је у дебеле таласе зеленог језера.

Ноћ је, дебео мрак, па се не мога виђети, како се отегосе велики водени котурови, па се лагано опет сужују и прикупљају се оцоме мјесту, Ђе је врећа пала. Чуо се само плесак воде, па је опет тајац....

А на другој страни модри, па црвени пламенови лижу уз кућу Радоја Тошића, у далеко се чује како у пламену треска јеловина па свијетли Вучевцу...

Кажу од то доба нема инада у Вучевцу, па и жене не траже већ гаталица, највише брани — Спасенија Вујадинова.

Н а К о с о в у...

Н а Косову, на бојноме пољу,
На крвавом људскоме покољу, —
Кад је славно српско царство пало
И сунце се јарко заплакало,
Те се свјету тада тужно скриво,
У облаке прне се завило...

Тад на Српску Земљу паде тама,
Паде туга, паде клета чама! —
Многе краје србинске прекрили,
Ал' не може један, роде мили:
Једну земљу — што се малом звала,
Она, она — није им се дала! —

А та земља — што 'но бјеше мала;
Што је српско име одржала;
На српскоме небу што је сјала;
Што туђину није се подала;
Што је тукла свога клета врага,
— То је наша — *Црна Гора* драга! —

Кō лав хитра, јуначна, ваљана,
Борила се од Видова Дана
Против свију српскијех душмана,
И силу је добила мегдана! —
Ах! мегдана нечувених прије:
Сјајних, славних!.. ох, и — крвавије!..

И тиме је свом помогла роду,
Уливши му у срце слободу,
Да се нада, да се свагда брани,
Докле опет сину св'јети дани,
Св'јетли дани слободе и среће,
Којима се сад ближи и креће...

Цио свијет ц'јени је и штуче,
Јер за њену вељу славу чује...
Свак је штуче, које човјек прави,
А Србин је понајвише слави...
За то и ја, — о, мој српски роде!
Од свег срца пјевам њојзи оде...

Вукашин Гаговић.

— ** —

П е р ј а н и к

ц р т а

— Андрија Јовићевић —

I.

Било је, то давно.
Цетиње не бјеше велико као да-
нас. Ко шћаше проћи шетњом до

Врбе, тај би отишао далеко изван
вароши, а Врба је данас међу лини-
јама кућа. И ако од тада има само
око двадесет година, али се Цетиње
много измијенило. Кад сад дође који
старац у престоницу, он је не по-
знаје; не би му много требало, па
да зађе којом непознатом, новом ули-
цом, и да се сбрете, ни сâм да не
зна ђе.

Прије и жинот на Цетињу бјеше
тих и миран. Осим неколико крчама,
гостионица и дућана, био је и по-
већи број простијех, управо сељач-
кијех, кућа. Поред тиглењача низаху
се и сламењаче, а једина лијепа и
укусна здања бјеху: Књажев Двор
и Биљарда. Не само овај на Цетињу,
него и сваки двор књажев наш на-
род зове Палац, а понеки опет По-
лац. Остале куће у близини овијех
издвајаху се љепотом између оста-
лијех. У њима живјаше ближа својта
књажева, многи министри и вели-
каши. Прије сте могли старом цван-
циком сити ручати и вина се на-
пити, а чешће пута и ручати и
вечерати. Данас већ није тако; једва
и стврдијем фиорином да можете за-
данити на Цетињу. Каква разлика!..
Јест, али су се умножиле куће и
крчме, трговина и занати; умножиле
се и потребе, због којијех народ на
Цетиње долази, а за то су и потребе
за животни опстанак овог мјеста
постале веће. Ето, за то се и живот
на Цетињу поскупио.

Да се повратимо оном добу.

Биљарда је дугачко и на два
бсја здање, а протеже се од мана-
стира до близу Палаца. Њу је огра-
дио Владика Раде, а нешто дозидео
и Књаз Данило I. Тада је она била
величанствена кућа, али, од када је
ограђен Палац, њезина је љепота
мало утучена. Но, опет, она је у-
гледна зграда. Западни њен дио
скренут је к југу, ка ће испред

манастира. Ту се горе налазаше Велики Суд, а доље магазини за оставу разнијех старијских тешкијех ствари. Са истока споља преко двије дебеле греде бјеху поређани старински мањи и већи топови и лубарде, које Црногорци у бојевима од Турака отеше. Међу њима бјеше и чувена *Баба Јела*. То је велики топ, на који шибицаваху лупеже и веће злочинце. Лећи на Бабу Јелу, и бити шибики, била је највећа срамота; онај, којег је ово прошло остао је без образа, дакле, без онога, што су Црногорци и од живота скупље држали.

Страшна је била Баба Јела! На њу није било лако и од шале лећи, а немо ли сд истине.

Горњи бој осталог дијела Биљарде служио је за министарства, а доњи за штампарију и перјанике.

Перјаничка соба бјеше најпростиорија. Уздуж ње се с обје стране ређаху дрвени кревети све један уз другога. Било их је на броју двадесет, и на свакојем бјеше сламница, чаршав и бијељ. Сваки је сам простирао и постељу уређивао, а обично су по двојица заједно спавали. Чаршави не бјеху Бог зна колико широки, да постеље и са стране покрију, за то могасте виђети испод постеља сметлиште и прашину, која се ту таложаше за по више неђеља. Они су имали и послужитеља; овај их је слушао и радио, што су му наређивали, као: налагао пећ, брисао под, доносио воде и т. д. О чистоћи се ни сами нијесу толико бринули; али им је дома што чистије било? Тек да је многијема и тако. Изнад постеља о зиду висаху пушке и ћесе.

Прозори од собе се отвараху ријетко и унутрашњост је вазда имала неугодан воњ, који грло стежаше. Зими уз пећ сушаху хаљине и обућу, што још више квараше

собни ваздух. Поред гвоздене пећи висаше стари сахат, који одмјерено куцаше и часове бројаше. И ако много пута шћаше залутати опет се перјаници по њему владаху у изијењивању страже.

Врата од собе воде у ходник, а овај таман до главнијех врата, с којијех се види и Палац и сва његова околина. А и с једнога се прозора на челу собе види Палац. Таман пред овијем прозором на даљини од двадесет метара бјеше израстао горостасни бријест. То бјеше дебело, високо, гранато и подграђено дрво, које на далеко шираше гране и чињаше велики и дебели хлад. Под њим је обично излазио Књаз, ће би у густом хладу починуо и Црногорцима судио. Ко би гђ споменуо *Бријест*, ви сте већ знали, да је то тај бријест, јер је он у Црној Гори чувен, као дрво, под којијем се правица дијели. Много је пресуда под њим изречено; многа су се срца испод њега задовољила и многе сузе утрле! Ово је историјско дрво; оно се и данас спомиње, и ако га је немилостиво вријеме срушило.

Перјаници су вјерни служитељи Господареви. На сами његов миг они лете. Њих је негда било више, а служили су на ред, сваког другог мјесеца, по тридесет до четрдесет. Стражаху редовно и дању и ноћу, на главнијема и спореднијем вратима од Палаца, и нико без допуштења није смио крајем њих проћи.

Перјанике је бирао сам књаз, а узимао је виђене момке од добријех очева, у намјери, да их опреба у перјаничкој служби, би ли способни били и за веће чиновне. И заиста су од перјаника постали многи данашњи војводе, сердари, бригадири и т. д. Па није ни чуда, што је перјаничка служба била харна и виђена и што

су перјаници били силни, али свакад достојни књажева повјерења.

За Црногорца бјеше велика част бити перјаником; он то сматраше за особиту неку милост и надаше се лијепој будућности. Многи се млади момци наметаше, Господару на очи излазише и молише му се за овај чин, и онај, ко је био примљен, није имао ни прије ни послје радоснијег часа.

Кућ би гођ Господар ишао, они су за њим или пред њим, а често су пута и странцутицом, пјешке ишли, носећи преко рамена струку, а о њему дугу пушку. Свуђ уредно стизаху и на задовољство књажево служаху.

За вријеме сњегова и студени збили би се перјаници око пећи, па се гријали, разговарали и шалили, а неколика су се находила испред Палаца за какву случајну потребу књажеву или којег старешине. Но и ови у соби не би безбрижно сјеђели; по један би чешће пута изви-ровао на прозор и гледао пут Палаца. Кад би Књаз изашао на скале од Палаца, сви би журно искочили, а кад би пошао пут Бријеста, они би се начетили с једне и друге стране, да између њих прође. А ако је Господар био у послу или је спавао, неки би се почели картати у пиће, а ће-када и у паре. Ова је игра код некијех била омиљена и многи би више пута освићали картајући се. Понеки опет играху на *бронце*. И то је игра на паре; новци се бацају у вис и чија бронца (саставу штица) ближа, или даља — како се углави — тај и добија.

Дешавало се, да се ће појави какав свадљивац и одметник, или се деси свађа међу племенима и братствима, и Господар је пиљао једнога или више перјаника, да злочинце хватају и на ред науче.

Први је Владика Раде поставио перјанике, и он је преко њих успио, те је умирио многе завађе и стао на пут пролијевању крви. Није га лако било онијема, који су њихову силу окусили! Пред њима је неваљалцима и кривцима ријеч у грлу заставала, јер је кроз перјаничка уста сам владалац зборио.

Старешина перјанички зваше се капетан и сви се њему мораху по коравати и слушати га. Кад се десило ово, што ћу вам испричати, бјеше капетан добар и поштен човек, од добре куће и син добра сца; стаса је био малена, али хитар и отресит. Према перјаницима се држаше благо, озбиљно и више би пута дошао код њих у њихову собу, не ради надзора, јер је био у њих, као и у себе, увјерен него ради шале и разговора, које јако вољаше, а и сам бјеше шаљив и разговоран. Они су га вољели, јер им је био добар, а и поштовали, јер је то заслуживао. Перјаници добро знаваху, да је њима лако, кад им је капетан у Палацу, јер он све пазаше и свему ред држаше; он је многе ноћи у ходнику на голијем птицама освануо.

Међу перјаницима бјеше један по имену Калета, млад од својијех тридесет година. Раста бјеше средњег, али здрав и стасит, хитар и снажан; лице му црномањасто и мало коштунјаво; очи соколосте, а брци као у ластавице крила. Згодан као по један од његова друштва, а и поштен. Другови га вољаху, јер бјеше сло-жан и искрен; он никога не увриједи; стражио је преко реда по пола сахата и никад не рече ономе што је задоцнио: ни црно му око у глави. Био је шаљив, и никад се не наљути на искрену шалу којег друга; он је много пута друштво развеселио, да сви нападају од смијеха; а знао им је и озбиљне догађаје при-

чати, да га сви с милионом слушаху.

И капетан вољаше Калету и лијепо пазаше, јер бјеше у дужности тачан, у понашању примјеран. Чешће је пута капетан говорио, да би могао и своју дужност на њега пресло-нити, а да се не би бојао, да га овај не би умио или хтио заступити.

Калету и Господар шиљаше на пођекоја мјеста, да његове поруке изврши. То је Калету веселило, али се никад не уздиже; и само му главна брига бјеше, да вјерно испуни заповијест.

II.

Једне кишовите ноћи бјеше тихо у перјаничкој соби. Код пећи за малијем столом играху на карте четворица: један од овијех бјеше и капетан. Око њих бјеху стали још пет шест другâ, па гледаху картање. До овијех играше друго друштво; њих бјеху само четворица и играча и гледалаца, а мјесто стола служаше им под, на који бацаху карте, повијајући се. Постеље бјеху у неред; виђело се, да су неки залуду на њих лијегали да заспу. У једном углу до пећи и у другом до прозора чујаше се лагано хркање.

Тишину квараше бацање карата, јер неки замахваху жестоко. У овоме се неки и надмећашу, чија ће боље о сто или под треснути. С почетка играње бјеше тихо, без граје и лупања; доцније се играчи згријаше, нешто од вина, нешто од пећи, а нешто и од сопствене топлине, која играче сврући, да им лице поцрвени, жиле набрекнуше, а очи да искоче. Најпослије почеше и шакама по столу и поду лупати.

Кад видни сахат откуца поноћи, нико га не чу, само се један од играча, којему тада ред страже западаше, обавре око себе, да види, је ли

ко то чуо, осим њега, па мирно продужи игру, као да је тачно прописаној дужности одговорио. Откуца и пола часа по поноћи, откуцаше и три четврти, а то нико осим онога не опази. На стражи је био Калета. Станиша -- тако се зваше перјаник чији ред за стражу бјеше -- знаваше Калетину трпељивост, за то и не хиташе.

Ноћ бјеше кишљива. Калета бјеше огрнут великим скадарским капотом. Он није имао сахата, али опет од подавно изгледаше кад ће Станиша доћи, да га промијени. Чекао је и чекао, али узалуд. Мислио је, да му замјеник спи, као што је имао обичај.

„Тако ти је то — промисли он — кад чојак неке људе напусти“.

У то прође мимо њега један књажев собар, и Калета га упита:

— Које је вријеме?

— Три четврти по поноћи — одговори онај.

— Је ли легâ Господар?

— Јес’.

Сад се Калета почне и љутити, мислећи:

„Збиља, ови би наши људи чојка замагарчили, кад би им се напустиâ. Али ћемо се од сад пољ’пше пазит’“.

Калета је знао своју дужност, нити би оставио стражу без замјене, да би се три ноћи једна на другу надовезале.

У то изиде из Палаца један кабадахија, с којијем се Калета добро познаваше, па га замоли, да га измијени, докле у Биљарду пође, већећи му, да ће се одмах вратити. Овај га без ријечи измијени и Калета пође пут Биљарде.

Кад је улегао у перјаничку собу, уби га некаква хапа од дувана и испарења. Сва соба бјеше пуна дима и кроз њега се једва што с једнога краја на други виђаше.

Онај, што праћаше куцање и ход сахата, обазре се и не би му мило, кад виђе Калету. Да је био у постели, надао би се, да се Калета не би иједио, као што није прије никада, јер га је Станиша варао, говорећи, да га није имао ко пробудити, а сад се улови у кљусицу, из које се лако не могаше извући.

Калета се зачуди, кад виђе Станишу, ће игра, па му љутина наћера крв у главу и, без већег размишљања, рече, што му прво на уста дође:

— Ја се чудим некијема људима, што ће им перјаничка служба, кад нијесу за њу. Кад би' ја, ка неки служио, стид би ме било и проћ' испред Палаца, а камо ли на његовијема вратима свога цара стражит'.

Сви се обазријеше и онијема, који знаваху, на кога се ово односи, не би чудно. Станиша се осјети крив, па обори и руке и карте и погледа преда се. На то ће један од гледалаца рећи:

— Ко ме то приговара, Калета?

— Ономе, који игра по сву ноћ на карте, а ја мјесто њега стражим, ка да ме платио. Но му се чудим, кад је такви, зашто не предадне пушку, па не иде, оклен је и доша.

Калета мало застаде, па продужи озбиљно, као човјек, који има потпуно право, што тако збори:

— Господару су само опреше људи, који га вјерно служе, а не некакви карташи и љенчине.

Ове пошљедње ријечи изговори с нагласком и презрењем, да су то сви врло добро примјетити могли. Он није никад играо на карте; мрзио је карташе, а није волио ни гледати ту „ђавољу“ игру, како је он називаше.

У пошљедње вријеме бјеху капетана „оставиле“ карте, за то бјеше и изгубио неколике „партије“. Кад је Калета ушао, он га је видио, а и

сјетио се одмах, кога „гађе“, кад је стао говорити. Кад је споменуо карте, капетан се нађе увријеђен, па озбиљно погледа у Калету и рече му:

— Па што би ти река карташима?

Калета се трже, кад спази капетана; да га је видио, не би то ни рекао, али сад није имао кућни камо, но ономе, кога је љубио, поштовао и цијенио, одговори:

— Опрости, капетане, ако сам те што увриједио!

Иза овога мало застаде, па не хотећи се сасвијем понизити, и ако је старији, пошто се осјећа, да има равлога што збори, настави:

— Али зашто нијеси посла овога, — а показа на Станишу, — да ме измијени, кад си већ ту? Избиља, ка да ме сви за бестију држе, тако ћу ја сваки пут с онијем мушкетом остојат' за по некога.

— Не вичи много, докле нијеси нешто добио — рече капетан заповједнички.

— Све што заслужим, нека добијем; не зафаљам за то никоме, до Господару — одговори Калета мирно, а одлучно.

— Ни ријечи више! — тресну капетан и испадеше му карте из рука.

— Оно што је право, ја ћу зборит', и нико ми, осим Господара, не може затворит' уста.

— Ја ћу теби казат' пут, оклен си доша — понови капетан намргођено.

— Не било ти за бабову душу, да ми не учиниш све, што можеш. А ја се ни мало не бојим од те пријетње, да ћеш ме ти изагнат', па да си још виши но си, јер ми ти не дајеш 'леб, нити си ме у перјанике примио.

Капетан долазаше у све већи ијед; у лицу се наду, очи избуљи,

затури руком капу натраг, па се удари по кољену и рече као кроза зубе:

— Такви баш нијесу за перјанике — па окрену главу од Калете, колико да му је испод достојанства у њега гледати.

Калета не остаде равнодушан; он осјети страшну увреду своје части, па одлучно одговори капетану:

— То ми, капетане, није нико мога рећ' до сад, ни мени, ни моме оцу, који је вјерно служио и Господара и огњиште своје. И ко ће ми то, осим Господара рећ', погријешиће ка мало дијете.

— Ја ти велим — понови капетан одлучно.

— Кад би ти примâ перјанике — рече Калета раздражено — ја ти не би' ни дошâ, да ти се молим. А то, што си ми сад рекâ, ти ми не би смио рећ' онођен, ће се ножем брани част и тече јунаштво...

Учиње се галама. Капетан кидиса пут Калете. Перјаници спријечише капетана. Калета није навирео, но се корак два измаче, па метну руку на нож и чекаше.

Умало се крв не просу.

Ноћ је и даље била кишљива и немирна; вјетар звиждаше и савијаше гране од Бријеста. Но срца у капетана и Калете бјеху још немирнија. Прије су хладнокрвно размишљали. Капетан пође у варош, па леже, да тобоже заспи. Преврћао се час на једну час на другу страну, а сан га не хвата. Савјест му бјеше немирна, јер се осјећаше крив, што је напануо права човјека, и то још човјека, који је за углед другијема; стаде сновати начин, да се сјутра с Калетом измири и да се ствар заглади, као да од свега није ни било ништа.

И Калета је у души био немиран. Он је знао, да га је капетан

волио, па се сад не може чуду дочидити, зашто га онако, без узрока изгрди. Неке су га капетанове ријечи јако пекле, али радо би му све опростио, када би знао, да се капетан каје.

„Није требало свакојој на реп ставати“ — промисли Калета.

Превртао се за дуго, али сна нема па нема. Премишљајући о ноћашњем случају, паде му на ум и Станиша, због којег је ово све било, па се трже, устаде и на прсте изиде у ходник. Он је Станишу увриједио, а овај му на то није ништа одговорио, па му би жао и пође пут страже, да га моли за опрштење. Кад се примаче, угледа стражара и онога собара, ће нешто шапте. Калета није ни слутио, да се тај шапат тиче њега, и обичнијем ходом ступи пред стражара. Чим га собар познаде, отрча уза скале у Палац.

Овај собар и од прије бјеше код Калете сумњива личност, али га за то њихов разговор ни најмање не буњаше, него проговори:

— Станиша, ја сам те ноћас увриједио и молим ти се, да ми опростиш, е сам то из љутине учинио.

Стражар се мало збуну, али се набрзо прибра и одговори кроза зубе:

— Да ти је просто... Ја мало задоцни', играјући на ђавоље карте.

При даљем разговору могао је Калета примјетити, да Станиша бјежи очима у страну и обара их пред собом; но он мишљаше: стиди се, што је све ово због њега било.

*

Сјутра-дан бјеше вријеме мутно; црни се облаци ваљаху од Ђинова Брда и носаху убојиту кишу.

Калета је устао рано, па је изишао под Бријест и упро очи пут Палаца.

Мало побѣ, па изиде Господар на скале Палаца.

Чим га Калета спази, пође к њему, да се нађе близу страже за какву потребу, као што је вазда имао обичај. На противном рогљу према Палацу виђаше се сиромаш човјек с молбеницом за џамаданом, који жудно пут Палаца погледаше. Калета је знао, што овај тражи, јер му је ово десети дан, како се овуда находи, а већ је и пет молбеница био предао због некакве вађевине,*) па на ниједну није добио одговора; Калета није знао, има ли сиромашак разлога, али га је жалио.

Како онај са молбеницом опази Господара, поче се примицати Палацу, вадећи артију иза џамадана, не би ли приступио, или га Господар што задио.

Перјаници нијесу допуштали непознатијем људима, да прилазе Књазу, но су их врћали и одгонили, зато је и Калета овога врћао и устављао.

Видећи ово Књаз, и не гледајући у Калету, мало побоље викне:

— Калета!

— Ево ме, Господару! — одговори перјаник бојажљиво, јер се у тај мах присјети синоћњег догађаја и бојаше се нечијег „масла“.

— Тражи ли та сиромаш мене али тебе, те га врћеш? — запита Књаз намргођено.

— Бога и Вас, Господару, а ја му не тревам.

— А, човјече, је ли пред мојом али твојом кућом, те му не даш, да приступи?

— Пред Божом и Вашом, Господару — одговори Калета доста слободно, као човјек, који се не осјећа

крив, ма да виђаше, да неће бити добро.

— Питај га што тражи, кад му не даш, да сам каже.

— Што да га питам, Господару, кад Ви знате што тражи. Капетан му је за вађевину и ваган и вериге прода, па иште у Вас милост. До сад је преда пет молбеница, и ни на једну није добио одговора.

Чувши Господар ово, набрекну му жила међу очима, па се одмах врати у Палац и до мало изиде наредба: да се Калета отпушта службе, а ономе сиромашу да се опрости вађевина.

Наредба би одма извршена; Калетупустише. Ово га је поразило. Мислио је, ко га опаде. Капетан није, јер није још ни дошао из вароши.

„Аа! Сад знам — рече у себи — То је онај, што му ово није првина. Платио Богу и Господару.“

Перјаници жаљаху Калету. Кад је дошао час његова кретања, сви се скупише у њихову собу, само што Станише није ту било. Калета скиде с клинца пушку и ћесу. Сви приступише редом и с њим се братски изгрлише. Многијема се и сузе заврћеше, кад Калета рече:

— Збогом-те, људи! Збогом-те, браћо! Опростите, ако сам којега нерадећи увриједио. Свијема фала на друштву, ка браћи родној.

И таман да крене, а у собу уљеже капетан. Он још не знаваше, што се десило, и дошао бјеше, да се с Калетом помири. Али, видећи их све на ногама, а Калету наредна за пут, запита зачуђено:

— Што ви је, људи, те сте стали, ка у летурђији?

Казаше му.

Капетан обори главу, прошета два пут по соби, мислећи: „Сад, сви мисле, да сам му ја ово учинио,“ — па се исправи, упита Калету:

*) Вађевина је у Црној Гори уобичајени израз и узети на вађевину значи узети нешто на вересију; овдје значи да је сиромашак био дужан државну вађевину.

— Тако ти Бога, мислиш ли, да сам те ја опанујо код Господара?

— Не! — рече Калета, па стаде за мало. Послије продужи:

— Али, капетане, све је ово било због тебе.

— То је истина — одговори капетан — Да није било синоћне свађе, може бит' да не би ни од овога ништа било.... Ма, ко те опану, знаде ли?

— Зли људи — рече Калета презриво.

— Зли људи — сви поновише, као гадећи се то име и изговорити.

— Ђавоље карте! — примјети некоји.

— Е, чоче, триста их ђавола изјело и с онијем, би' река, ко их је први изнашâ! — прихвати капетан — и најмилије људе могу помразити.

— Ја више на тога ђавола нећу играти — рече некоји.

— Ни ја! Ни ја! Ни ја! — зачу се са сваке стране.

Послије мале почивке настави капетан, окренув се Калети:

— Зли људи, да их Бог убије!... Али што ћеш, де? Но иди с Богом, куђ си кренујо, и вјеруј ми, да ми ово није ништа лакше, но да сам ја дигнут... Али опет не брижи и не вени; Господар је милостив: он милује и кара, а кога не милује, њега и не кара.

Изговоривши ово, пружи руку и целива се с Калетом у знак помирења и растанка. Калета подиже руку уз пушку, погледа јој низ цијев и рече:

— Срце с њом изгорио, ако бих толико жалио, да Господар зна све, како је било.

— Ако не зна, а 'но ће знат', дајем ти Божју вјеру, ако и мене не дигне, ка тебе јутрос — одговори капетан и погледа у Калету, да га

боље увјери у истинитост својијех ријечи.

Сви га испратише, као доброга друга, а он још један пут с врати смаче капицу и рече потрешено:

— С Богом-те, браћо моја!

Сви осташе сјетни.

(Свршиће се.)

— ** —

С у ж а њ

— Лермонтовъ —

Отвор'те тамницу мени,
И дајте свјетило дана,
Дјевојку очију црних,
И брзог коњица врана;
И љубит' ја хоћу радо
Ту младу дјевојку л'јепу,
Закрочит' коњица врана,
К'о вјетар лећет' кроз степену.

По врата жељезна тешка,
А прозор тамнице горе,
Дјевојка очију црних
Далјеко у красне дворе;
Коњ добри без узде сам је —
Облази зелена поља,
А вјетар разноси реп му —
И трчи куд год га воља.

Ја самац све овдје чамим,
А ст'јена одсвукуд гола,
Зрак свјеће, где, тек што чкиљи —
Умире к'о с мога бола;
А могу зачути само
За врат'ма кораке л'јене,
Кроз поноћ то стража глуха
Пролази и чува мене. —

Грахово

Радомир Кривокапић

— ** —

Догађаји у Боки Которској од г. 1977 до 1814

К историји Црне Горе тога доба

од Л. Томановића

V. Исти дан, кад је Рукавина из Задра управио Бокељима онај манифест, 1 августа, писао је Владици следеће писмо: „Примивши писмо управљено Вашем Високопреосвештенству од стране мога двора, и увјерен у племениту оданост Вашу моме премилостивом господару, у стварма Вама већ познатијема, радујем се унапријед задовољству, што ћу уживати саопштавајући Вам, кад стигнем у Боку, даља осјећања Њ В, а уз то ствари стоје добро у вашијем светијем рукама.“ *) Ако је бечки двор збиља преко Рукавине управио Владици писмо, за што му га Рукавина не спроводи? Него, пошто је Рукавина разумио од изасланика бокељскијех, какав уплив Владица ужива у Боки, или боље како Ербер пише, да је судбина Боке у Владичинијем рукама, сва је прилика, да је нашао за добро, да овим писмом отпочне с Владиком што пријатељскије односе, у исто доба док је прикупљао што више сила, које би му „могле ваљати против Црногораца“...

И 10 августа, приправивши потребите силе за окупацију Боке, Рукавина крене из Задра на челу 17 ратвијех бродова и 8 транспората. На путу од Корчуле даље срио је један млетачки брод, који је долазио из Будве, и на ком је био „ј дан православни свештеник, посланик Петра I, Господара и Владике Црногорског,“ који је на армијарском броду Рукавини изразио оданост свога Господара Цару Францу, стављајући му до знања, да су Црногорци заузели Будву, да уздрже ред у народу док

дође царска војска. Ово пише Ербер, па наставља: „Рукавина, као што он исти приповиједа, био је задовољан овом изјавом, задржао је посланика на ручак, и обасу га удворностима. Што више, не даде му да се поврати на оном млетачком броду, на ком је био дошао, него у знак почастии стави му на расположење један брод аустријски, којим се и послужио свештеник дипломата. Праштајући се с њим, Рукавина му дарова дуванску кутију од злата, молећи га да предаде једну другу Господару, и то у име Царево.“ Димитрије Милаковић у својој историји доноси следеће писмо, што је Рукавина писао 17 августа Владици: „Јако ме обрадовало писмо Вашег Високопреосвештенства, што ми је предао пречасни Стефан Вучетић. Ваше Високопреосвештенство, ослањајући се на моју лојалност, може бити увјерено, да неће нико други имати првенства испред Вас пред престолом мога узвишенога Господара.“ Очевидно, онај свештеник дипломата био је архимандрит Вучетић, и ово писмо је Рукавина по њему Владици послао.

Дакле и ако је била судбина Боке у рукама Господара Црне Горе, пошто је један дио Бокеља поднио предају ђенералу Рукавини, и пошто је овај кренуо с војском, да Боку заузме, он није употребио оружје црногорско нити допустио да се пролије братска крв, него, премда јачи, пустио слабијој странци, и то унапријед до знања ставио Рукавини, нагласивши му с пуним правом, да су Црногорци успоставили и сачували у Боки мир и ред. Ми имамо неколико већ споменутијех савременијех рукописнијех успомена, и пошто је Владика сашао у Будву, нигдје у њима не налазимо, да су се понављала она насиља оружанијех Бокеља, која се спомињу прије тога и у Будви и у Котору. Исти-

*) Историја Црне Горе Милаковића.

на, да је странка црногорска била јача не само по броју, него су то били људи и вични оружју, од кога се нијесу никад ни растављали; али је на другој страни била аристократија не само по крви, него и умна и новчана; за то су се и у самој Боки уопће вазда сматрали Пераст, Прчањ и Доброта као преставници Боке; па и у Црној Гори их тако цијенили. Познате су везе главнијех кућа особито добротскијех са црногорскијем Господарима још од доба Владике Данила. И Владика Петар, као општи отац, сапавши у Боку, својим савјетом повратио је мир у народу, и уздржао га док је Рукавина с војском дошао. А то тако хумано, управо свето дјело Владике Петра ниједан историчар није уочио и по заслуги га оцијенио, премда признају, да је тада судбина Боке била у његовим рукама; али признаје народно предање у Боки, које га већ отада као светог поштује.

VI. Онај анонимни дубровачки рукопис у Пизанијевој књизи овако описује долазак ђенерала Рукавине у Боку: „На 20 августа око подна аустријска флотиља усидрила се испред Новог, и једна хрватска (граничарска) чета заузела је Шпањолску тврђаву. Опћинска управа, дошавши на брод, предаде Рукавини почасну сабљу, дар што је обичај захтјевао да се подноси свијема новијема провидитурима Арбаније. На 21 Рукавина се искрцао на сухо да прими заклетву од народа. На 22 „Аустрија“ (главни брод на ком је био Рукавина) је пошла напријед пут Верига и у вечер је стигла под Лепетане; успут је Рукавина примио подлагање Душтице и Кртола. На 23 ђенерал је улегао у унутрашњи залив которски. На 24 Аустријци стигоше под Котор“ и т. д.

Али треба прије да се зауставимо у Перасту, и овдје ћемо пустити да нам приповиједа један савремени штампани спис, који се сачувао у кући конта Висковића у Перасту, и који овако почиње: „Био је дан 22 августа, кад је аустријски ђенерал-мајор Рукавина послје подна са свом ескадром и са хиљадом војника стигао под Лепетане, мјесто удаљено од Пераста миљ и по. Прилике садашњег доба захтјеваху, да следећег јутра, за повољити својевољној предаји (*per compiacere la dedizione volontaria!*) овога мјеста и земљишта му Њ. В. Цару Францу II, овдје буде спуштена млетачка застава, и да се развије ћесарска на следећи начин.“ То јутро скупеше се сви грађани и сељани (и данас припадају перашкој општини села: Ђурићи, Костањича, Стрп и Липци) пред кућом перашког капетана, у којој су се чувале млетачке заставе. Прваци су улегли у кућу, да их прихвате, али тронути пред заставама, зауставише се дуже него ли је требало, тако да је један опћински судија за њима пошао, да их пожури да већ отпочну тужну свечано т. И најпослије застава св. Марка видје последњи пут гдје истргнути мачеви уз њу сијевају, и гдје је прати општанска управа, корпорације и сав народ свечаним козаком пут пјаче и саборне цркве. Кад су ту стигли, капетан диже с копља заставу, и у исто доба би спуштена и на тврђави млетачка застава уз грмљаву топова: са тврђаве је био испаљен 21 метак, са два оружана брода по 11 метака, а тако исто са свијех осталијех бродова испод Пераста. Спуштене заставе старјешине унесоше у цркву на сребрном послужавнику, и ту их прихвати опат са свјештенством и понесе на главни олтар. Тада је перашки капетан конте Јово Висковић изго-

ворио ту у цркви бесједу, која за-
служује да је наведемо. Та бесједа
по сачуваном изворнику гласи: „У
овему пригоркому часу, који раздира
срце наше; у овему најпоследњему
изјадању од љубави и од вјере При-
ведроме Владању Млетачкоме, с ко-
јијем частимо стијег Краљевски; нека
нам буде од утјехе, браћо, да наша
дјеловања прошасна и ова од овијех
последнијех времена не узроковаше
ово удесно дјело, да ли крјепосно за
нас. Знати ће од нас наша дјеца
сповиједање днева данашњега, знану
ће је учинити свуколику Јевроцу,
да Пераст је поштено уздржао до
најзадњега часа част млетачкога
стијега приведрога, частећи га обли-
вена са нашијем опћенијем грозни-
јем сузама. Изјадајмо се, браћо, из-
јадајмо се, али у овијем најпослед-
нијем општијем нашијем бесједама, с
којијема запечаћамо наша славна
прошасна дјела указана под мле-
тачкијем приведријем владањем, обра-
тимо се свиколици овему Краљев-
скоме стијегу, кога нам прикажује и
изјадајмо нашу жалост: За три сто
седамдесет и седам љета, наша вјера
и храбренство вазда су те чували
на мору гдје-год су те позвали тво-
ји непријатељи, који су били про-
тивници вјере. За три сто седамде-
сет и седам годишта наша бића, крв
наша, и животи наши исти, били су
поклоњени теби, и веле смо се срећ-
ни циј нили: за триста и седамде-
сет и седам љета ти с нама и ми с
тобом бесмо на мору вазда гласо-
вити, вазда славodobитници. Нитко
нас с тобом не видје бјежати; нитко
нас с тобом не видје предобивене.
Да ако те неби била садања време-
на прем несрећна зарад непревиђе-
ња, ради испразности, несклада и
ради неповоље незаконите супро-
тивне нарави и правди народа, изгу-
била у Италији: за тебе бисмо до-

бровољно губили наша бића, крв и
животе; и прије него ли те видјети
предобивена и потлачена од твоји-
јех, наше храбренство и вјерност
наша закопали би се под тобом. Не
остајући нам дакле друго за тебе
учинити, *наше срце нека буде пречас-
на гробница твоја, и најистинитија и
највећа похвала твоја сузе наше.*“ Иза
ове држао је другу бесједу опат Ма-
заровић „врло лијепу и енергичну
такођер на словенском језику,“ па је
први капетан пољубио крај заставе
и за њим цио народ „и сузама облио.“
Затворивши заставе у једној скри-
њици, положише скриницу испод
главног олтара, и тијем је била свр-
шена та тужна свечаност. Кад се
разгледају по Перасту раскошне гра-
ђевине палата, којима сад кровови
падају, па их и сами насљедници
откривају, не будући у стању на
њима порезе плаћати; кад се узме
пред очи факт, да су Пераштани
били у стању да одоле турским на-
падајима из блиског Рисна, сачу-
вавши Пераст вазда слободан, што
је имало благодатних последица и
и за јуначку борбу блискијех Цр-
ногораца; онда ће се моћи схватити
сва озбиљност и искреност бесједе
првога Пераштанина, и ове тужне
свечаности, којом је у светилишту
сахрањена млетачка застава, на очи-
глед аустријског ђенерала, ма да је
овај још из Задра изразио жељу —
као што Ербер тврди — да се свуда
прије његова доласка подигне ау-
стријска застава, „за избјећи тужну
церемонију, обављену у Задру и на
другим мјестима (у Далмацији), при
спуштању млетачке заставе.“ Тако
Перасту историја признаје ту част,
да је он последњи спустио хиљадо-
годишњу заставу горде царице мора.

Пошто се свршила та тако зна-
чајна и тужна свечаност, развијена
је аустријска застава уз грмљаву

топова, по свој прилици када је Рукавина кроз Вериге улазио, и за то одиста није сврхао у Пераст, него послао на острв Госпе од Шкрпјела два официра, — како каноник Ивановић пише — „да приме поклонство онога краја,“ премда је читав тај дан уложио плутајући до Доброте, на ком је путу примао на броду поклоњства, уз грмљаву топова са бродова искићенијех заставама низ једну и другу обалу. Како није било вјетра, бродовље је ноћило код св. Илије под Добротом, али се Котор освијетљен, на поглед бродовља, веселио његовом доласку. Излишно би било даље наводити, како је свечано сјутри дан, 24 августа, Рукавина био у Котору дочекан. Котор, услед извјештаја својих изасланика сматрао је, да су услови предаје примљени, и манифестом Ђенерала Рукавине свечано потврђени, и приписујући конту Војновићу у томе успјеху највећу заслугу, у знак признања, уврстио га је у своје племство прије доласка Рукавине; по томе се може судити каквом је радости дочекао самог Рукавину; међу тијем видјећемо, што се збило оном његовом условном писменом предајом... Ербер пише: „Град је дао у част Ђенералу велики објед, преко кога четири општине: которска, новска, добротска и прчањска предадоше му на дар њеке комаде бокељског оружја од велике вриједности. Саме општине: перашка, рисанска и Ђоновичка (?) показаше њеки отпор, али су се морале убрзо и оне подложити новој влади.“ Држање Пераста већ нам је познато; не можемо се домислити, коју општину писац називље Ђоновичком; а Рисан, по свој прилици, мора да је био на челу странке црногорске, јер је Ришњанин био и онај што је у Котору хтио да народна скупштина узме у своје руке

провијанду и муницију. Факт је, да Рукавина није ни походио Рисан, премда је то једна од највећих општина, а по оружју најзначајнија, јер у рисанску општину спадају Кривошије Леденице, Убли и Морињ. Рисан је најзначајнија трговачка варош тада у Боки била, тргујући са дијелом Црне Горе и Херцеговине управо до Таре, Пиве и Требишњице, и до скоро то је била чисто херцеговачка варош у души и у тијелу. У посљедњем устанку бокељском влада је толико и тако драгоцјеног старог народног оружја у Рисну узаптила, да се на иљаде цијени оно из појединијех кућа, што најбоље говори о негдашњем благостању његовом.

Рукавина је остао у Котору до 28 (16) августа, па је тај дан изјутра кренуо по суху пуд Будве са четом војника, вели Ербер, и с великом пратњом, па је на 10 ура стигао у Јаз, гдје га је дочекао Петар I, и отолен по мору стигли су у Будву у само подне; дакле се Рукавина у Грбљу није заустављао, одиста што је Грбаљ спадао под непосредну власт Владичину. Рукавина у свом подробном званичном извјештају вели: „Кад смо у Будву стигли, Архиепископ ми предаде кључе од града, који је са осталим општинама био заузео у име Њ. В. Цара, ставши тако на пут, да за вријеме анархије, док сам ја дошао, узбуњени народ не учини какво зло, или да француске присташе што не украду на штету нашег двора.“ Па је сјутри дан Владика у православној цркви свечано пред народом изјавио, да предаје аустријској влади земљу, коју је био привремено заузео. Рукавина му је захвалио и заклео му се, да ће то Цару до знања ставити, а народ је дао одушке својим осјећајима, благосивљајући Владика. Рукавина

лаље прича у свом извјештају од ријечи до ријечи: „Књаз је хтио присуствовати заузећу Паштровића, бојећи се да се становници исто не успротиве, будући горди својијем привилегијама, добивенијема од илирскијех и угарскијех краљева. Народ је остао миран и сусрио нас је пријатељски као свуда, и ту сам назначио једног официра са 50 војника посаде. Кад се имало приступити заклетви, дигоше се њеки говорници из народа, молећи ме да потврдим у име Њ. В. Цара њихове повластице, а у накнаду обећајући да ће положити заклетву вјерности. Одбио сам тај њихов захтјев, примјетивши да само Цар може потврдити њихове повластице, и доказао сам им да средством подлагања и покоравања могаху се надати у ту царску милост. Изложио сам им, да земља припадаше Цару по праву насљедства, с чега не би му се могли противити, без страха да не изгубе све повластице и права, припадајућа особама а не земљи, и без страха да не буду осуђени на смрт због уврједе величанства. Па сам се обратио господину Архиепископу, молећи га да им растумачи истину мојих ријечи и са религиозне стране. Са великом енергијом он им је доказивао, пошто земља припада Цару, да су му они поданици, имали каквијех повластица или не, и позвао их је да одма положе заклетву вјерности, јер само тако могли би се уздати, да ће добити царску милост и потврду диплома. Кад је мене опет допала ријеч, принудио сам оне становнике изразима пријатељскијем и пријетњама да промијене мисао, тако да још нијесам био довршио говор, кад се одједном чу у један глас: *заклињемо се.*“ Која разлика од оног манифеста из Задра и овог тумачења Рукавине у Паштровићима! Ако ништа овдје је го-

ворила искреност, коју је Ђенералу надахњивало и присуство Владичино, осим што је он био већ дјело довршио, те је могао слободно говорити. Висковић овај говор Рукавинин тумачи новијем наредбама из Беча, држећи да је Беч био збиља примио оне услове предаје Боке, поднешене Рукавини у Далмацији; али ћемо ми видјети судбину оне хартије... Рукавина је био Србин, како Пизани тврди, а његову војску су састављали такођер Срби граничари, што је много допринијело овако мирном заузећу овога краја. Ербер пише: „Исти дан, Рукавина обиђе границе, и као гост Књажев, ноћио је у Стањевићу; отолен је 31 августа у Св. Стефан. Изразима најсрдјачнијег пријатељства Ђенерал се опростио са Петром I., па се поврати у Котор и т. д.“ Дакле у Поборима, Брајићима и Мајинама Рукавина није се заустављао, ни тражио заклетву вјерности, вјеројатно, из смотрености, јер је био добро познат дух слободе овијех ратоборнијех горштака, који се ни у чему нијесу разликовали од пограничнијех им Црногораца.

Рукавина је остао у Боки до 17 септембра, занимајући се најхитнијем управнијем пословима, и од тога дана чекао је сваки дан грофа Турна, који је имао увести нову грађанску управу; али је Турна на путу задржало ружно вријеме и тек 4 октобра долази у Боку, а Рукавина одлази у Задар, гдје су га чекала хитна војничка питања. Његовим радом нијесу били у Бечу задовољни, што се најбоље види из сљедећијех ријечи у царском рескрипту грофу Турну: „Рукавина неће се ни мало мијешати у политичко-административна питања, ако не буде упитан грофом Турном.“ Главни је узрок био томе незадовољству мисао угарска, која је била нашла одзива осо-

бито у племству, јер је ово гледало у феудалној системи угарској најбоље јемство противу новијех идеја, које су били одма схватили у Далмацији и сељаци и средњи грађански сталез. Уз племство је пристајало и свештенство, јер је ово у Угарској било сачувало сва своја богатства и старе повластице, дочим су му у Аустрији такозване Јосифове идеје биле велике штете нанијеле. И пошто је Рукавина у свом манифесту, особито Далматинцима истицао историјско право, он је био одговоран за тај покрет угарски, тако немио бечким централистима, или боље Њемцима; премда није могуће, да манифест, којим је Рукавина ступио у Далмацију, није био унапријед у Бечу одобрен; него се требало послужити тијем правом, док се покрајина заузме, и кад је Рукавина срећно заузео покрајину, онда је морао панути жртвом свога успјеха... Али ћемо видјети, да је и његово пријатељско опћење са Петром I. сумњу изазивало.

(Наставиће се).

—**—

Дум Иван каноник Стојановић

(Рођ. 17. децембра 1829. † 19. септембра 1900.)

Дум Иван родио се на 17. децембра 1829. у Дубровнику. И по оцу и по матери он ти је од херцеговачке породице, од онијех те дођоше у Дубровник на почетку овога вијека. Кад се родио остади су и наваде републике св. Влаха још биле у напуну, па је из малахна био одгојен у идејама старине. Особе, које су виђеле пад републике, биле су још живе, па и сви они, те

су имали утицаја у оној страшној промјени владе... Како је Аустрија Дубровник садружила с Далмацијом, тако су и школе биле све по начину талијанском, бива знање и учење талијанскога био је закон: од Српства није било ни спомена, једина му књига у кући очиној била у народном језику „Османида.“ То је читао... Остале су књиге биле талијанске, као и књиге школске. Ту је било животописа светаца и осталијех предмета псбожнијех, те учинише на њ велик утицај, па зачне намјеру да се запопи. Још кад је ходио на школу, држао би разговора у народном језику (јер у Дубровнику нека сви знаду талијански јал њемачки, у опће у породицама, и господскијем и простијем, збори се српски). Ти би разговори гдјегод били много озбиљни и дубоки, па би пало идеја не од дјетета већ од списатеља. Тако су многи (међу тијем било и попова и фратара, пријатеља његова оца) доходили да слушају малог говорника. Из рана се могло познати какав ће дан настати. Кад сврши школе у попе ће, у сјемениште задарско. Ту ти нађе многе саученике, бива Ботића, Паулиновића, Мркицу, Занона, те су се ето били дали још онда на читање Вуковијех књига, па давали њему те књиге, а да их и он чита. Он их је материјално читао, ал није било на њ никаква утиска, јер упит у повјест дубровачку, те цијенио, како су му суграђани прошастога вијека говорили, да је убавост писања само у дубровачкијем пјесницима, да народ још није дозрио. Али (он исповиједа) у оно доба, кад би читао српске књиге, разумио, и ако не све, јер је дубровачки језик српски, а кад би читао хрватске књиге, од онога доба (он говори), да је то за њега било како шуржи, те не би

слиједио тога читања. Кад се започи и рукоположи, ето га парохом у Ријеци дубровачкој. Ту се спозна с многијем књижевницима: Пуцићима, Соргом, Геталди, оцем Радељевићем, Јован Боном, Кукуљицом и т. д., те га иштом тада наведу на читање српскијех списатеља. Забава су му била списи Вука Караџића, Врчевића, владике Његоша, па ту упозна да и хрватски писаоци пољепшавају, по српскијем свој језик. Ту накупи блага божијега: пословица, изрека, анекдота, те их у рукопису преда некаквијем Хрватима.. Ту га у Ријеци књижевници увјерише да је народ један југословенски, али да од постанка био је раздијељен у страну источну и западну, те да су они с истока, прозвани Србима, од постанка преузели на се вјеру, ображеност грчку Бизантије, а западњаци ображеност и основ цркве западне (Хрвати). Научи, да по повјести једни и други самјеша су по Далмацији и по Херцеговини, те да Славјани источни, бива Срби, имају само препознати у Хрватима некакав утицај латински, а Хрвати да имају препознати у Србима убавост стила, изрека, народнијех пословица, пјесама и прича, баш праву форму народне књижевности.*) Стојановић много је сурадио у „Словинцу“ и у листовима дубровачкијем, то до смрти, те је говорио да на пољу књижевности свакако ваља бити *Срб*, па признаје да стари Дубровник своје нарјечје је угладио по Српству, а нека је у прво доба републике и старе књижевности слиједио ступаје далматинскихјех списатеља, који су у опће мање или више били наклони западној култури. — Био је каноник-

декан стоне цркве у Дубровнику, а ту му је част подарио ради његовијех врлијех књижевнијех и црковнијех заслуга епископ дубровачки Водопић, чувени књижевник... Стојановић писао је и умовао вазда, те у књижевности најприје огласи се преводима, гдје је био често пута доста слободан, те изостављао и прекрајао на свој начин. Превео је, што прије што послје, половину књига „*Исповјести св. Аугустина*“*) (у нарјечју дубровачком, нештампано); комедију Аристофанову „*Облаци*“; неколико комада из Де Амичиса; деведесет Лессинговијех басана; драматски фрагменат из Шилера: *Злохотник људи* (*Menscheufeind*); Волтерове: *Микромегаса* и *Цова* (кратка новела слободно преведена); Конверсацију код грофице Албани (коју је у преводу назвао: *Шта је слава војничка?*) од Paul-Louisa Courierа; Носоње по Ghislanzoni; Човјек репат (прерађено по непознату писцу); и Каноник-декан стоне цркве у Бајадоцу (нештампано), за тим све изреке латинске Публија Сиријанина Мимика и Петронија (нештамп.)

У „Дубровнику“ забавнику Народне Штионице дубровачке, који је и сам уређивао за кратко вријеме, штампао је оригиналне новеле: *Госпођу Мару* и *Лука Малого*, који је опет био прештампан у Војислављевој споменици. У „Словинцу“ је штампао више оригиналних радова, као *Цру* (први је дио „*Цоре*“ Дидеротов *Neveu de Rameau* (Рамов нећак) понашен, а други је дио оригиналан), *Жагарца* и ост. Још је написао и подуљу оригиналну новелу *Цево* (нештам.).

Саставио је и комедију *Фрлезија* (штампану у кал. „Дубровнику“

*) Из аутобиографије Ивана Стојановића.

*) B. Ivan kan. Stojanović — Dubrovačka književnost. Dubrovnik — 1900. Srp. Dubrovačka Stamparija.

за год. 1898), па *Романтизам и Јасног*. Штампано је неколико пригоднијех пјесама и епиграфа на српском, италијанском и латинском језику.

Год. 1893. дао је у свијет први свезак анегдота и различитијех мудријех изрека. Ту је изишло и неколико анегдота из народа, то нигдје нештампанијех. У рукопису је оставио мноштво анегдота и причаца, преведенијех, а, и народнијех, као и из историје дубровачке. Међу њима добар дио заузимљу философски анегдоти.

Од најзнаменитијех му је дјела *Дубровачка књижевност*, којој би боље пристао натпис „Биљешке из дубровачке књижевности.“

Још је превео и Енгелову повјест дубровачке републике, најјезгровитију до сад историју Дубровника, те наставио, гдје писац бијаше прекинуо, све до најновијих времена. Та његова радња изишла је у подлисцима „Дубровника.“ Није је довршио, јер га је немила смрт прије покосила.¹⁾ Одликовао се још и као добар говорник и проповједник у цркви, те је оставио у рукопису доста црквенијех и теолошкијех размисљања²⁾ и т. д.

Познавао је још, осим свог материнског језика: латински, грчки, старословенски и јеврејски, па талијански, њемачки и француски. Био је силно начитан и свестрано наображен човјек, да му није било друга у Дубровнику... Замисљао је, тек доврши наставак Енгеловој повјести, да започне већу од иједне своје досадашње књижевне радње: Политику старог Дубровника и старе дубровачке обичаје.

¹⁾ Штампана је понапосе, те ће брзо у свијет.

²⁾ Сви су ови рукописи код г. А. Фабриса, ур. „Дубровника.“

У повјести дубровачке књижевности прихватио се дубровачке Фолклоре, бива дубровачкијех традиција. Мудар није нигда охолица, па слуша што је боље, а у тому је он похвално послушао некога свога пријатеља, који се дивио *Древној Причи Дубровачкој*, па молио и кумио дум Ивана, да с њиме не легне у црну земљу *народни дух републике св. Влаха...* Он је ово послушао и добро је учинио. — Тко је био дум Иван? То ти је била још цигла душа *негдашњег славнога Дубровника*. Он је могао и посом ускликнути: *Fuimus Troës, fuit Ilion...* Обични га људи нијесу разумијевали., дапаче га *пузавци* мрјели и тровали му благословени живот а нека се о њему само може казати: — *прошао је добро чинећи...*

У свијем се рађама истиче проницави ум, хумор и сатирична ћуд овога дивнога писца (особито у *Цову*), те нема у њега никаквијех предсуда, но је слика правога народнога филозофа...

Дубровачка му је књижевност **прекрасан материјал**, те би био пропао, а да га није ухватио у перо и отео заборави наш славни покојник, бива скренуо је с класичнога наводнога друма и прихватио се изненада дубровачке традиције уз ону Таћитову: — „И спомена би се изгубила, да је ласно заборављати ка' мучати.“

Ево уз то на палок *посланице хумористичне — Госпођа Маре. Прошлост и садашњост* *) — а до ове изворне рађе, приопћит ми је „Неке мудре изреке — Волфанга Гџтхе и оглед свјецкијех прича,“ што ће се штампати у *Дубровнику* латиницом. Прво је било штампано год. 1876. у П. свопићу *Dubrovnik Zabavnika Štćenice Dubrovačke* (IV.

*) Донијећемо у идућој свесци. У.

година страна 284—304.), ал је *Госпођа Маре* била истоциљена уз преинаке од истога писца, па ето заслужује да би се прештампала ћирилицом као дарак Црногорцима, које је славни писац толико волио, па је праведно и достојно да би дуго трајала успомена у народу овога великога мужа, те је истом љубави грлио и љубио све Србе без разлике вјере. . *Слава му!*

У *Дубровнику*, на Савин дан 1901.

Вид Вулетић-Вукасовић.

Народно благо

Зидање никшићскога града*)

Подигне се паша, Осман-паша
Осман паша Махмутбеговићу
Са царскијем турајли ферманом,
Да он гради на Никшићу града.

И шарампов начинио граду.
Од свуд њему паше долажаху
Долажаху паше и везири
Долажаху поклон доношаху.

Доцкан паша од Требиња дође
Од Требиња Ресулбеговићу
И он дође и поклон донесе
И честита паши грађевину:

„Честита ти, пашо, грађевина
„Ал' залуду грађевину градиш

„Љута ти се опасала гуја
„Око твога на Никшићу града

„Црна Гора и Брда остала

„И остала око града раја

„Која ће ти веље јаде дати

„И твога ће разурити града;

„Но ако ћеш мене послушати

„Посиједи по раји кнезове,

„Све ћу ти их по имену казат:

„Из Кочана Јова Лековића

„Из Горњег Поља из крај Вира

„Удри, пашо, Вука Љушковића

„И Јездегу од Ракуличића

„Попа Сима из Драговолчића

„А из Кута Лекетић војводу

*) Прибиљежена од Војводе Ђура Церовића. — М.

„Из питома села Озринића
„Удри, пашо, Вука Николића
„Из Бијеле, удри Вуловића
„Из Тушине, удри Церовића
„Из Петнице, удри Караџића
„Удри с Дужи два Мемедовића
„С Косорића, Косорић Војводу,
„То је, пашо, свијем поглавица
„Роби буле а сијече Турке
„Турске каде љуби у Дробњаке
„Што нам дину поднијет не може.“
Кад то зачу паша Осман-паша

Осман паша Мамутбеговићу
Одма ситну књигу наклитио
Па је посла у племе Дробњаке
А на руке Косорић војводи
У књизи га паша поздравио,
Још овако њему говорио:

„О Илија, дробњачка војводи,
„Бићеш чуо, бићеш разумио,
„Да сам доша са царским ферманом
„И да градим на Никшићу града
„Долазе ми паше и везири
„Честитају царску грађевину
„Па те зовем, дробњачка војводи,
„Да ми и ти у Никшиће дођеш,
„Да честиташ моју грађевину.“

Књига дође Косорић војводи
Па се спреми што љепше могаше
И отиде паши пут Никшића.
Када паши гласи допадоше,
Да му иде Косорић војвода,
То је паши врло мило било,
Па на млађе срклет учинио,
Пред војводу слуге истрчаше
Да му коња и оружје приме.
Превари се Косорић војвода,
Даде коња а даде оружје,
Па уљезе паши под шатора;
Нешће паши да пољуби руке,
Већ му сједе уз десно кољено
Па почеше еглен затурати.

Но што рече паша Осман паша:

„Потурчи се Косарић војвода,

„Даћу тебе Фочу и Таслицу,

„И даћу ти Пријепоље равно,

„Још од цара ферман извадити,

„Да не даваш гроша ни арача,

„Док је твога рода и порода.“

Тада рече Косорић војвода:

„Покрети се Мамутбеговићу,

„Даћу тебе Пиву и Голију,

„И даћу ти бутум Гацко равно

„И Вољујак више Гацка равна,

„Мореш коње у ергелу пуштат’.“

А кад зачу Мамутбеговићу,

Од љутине на ноге скочио,

Па на млађе срклет учинио
 Те војводи посјекоше главу.
 Глас допаде у племе Дробњаке
 Ђе погибе Косорић војвода,
 Погуби га Мамутбеговићу.
 Дробњаци се на скуп окупише,
 И на скупу совет учинише,
 Изабраше себи за војводу,
 Баш Оташа сина војводина.
 Но да видиш војводу Оташа,
 Нешће сиђет нити дангубити,
 Него скупља чету од Дробњака,
 Те сијече Турке на све стране,
 Више јаде од Илије ради.
 Паши веље додијаше даве
 На асију војводу Оташа,
 Да се од њег живјети не може,
 Роби пали и сијече Турке,
 Турске каде води у Дробњаке.
 Паша мисли што ће и како ће
 Преварити војводу Оташа
 Да и њему посијече главу.
 Све мислио на једну смислио;
 Па је ситну књигу направио,
 А посла је у племе Дробњаке,
 А на руке војводи Оташу,
 У књизи га паша поздравио
 И овако њему бесједио:
 „Зашто си се, сине, наљутио
 „Што сам твога баба погубио,
 „Луд је био, лудо бесједио,
 „Са тога је главу изгубио.
 „Но ми дођи граду никшићскоме,
 „Да честиташ моју грађевину,
 „Добро ћу те даром даривати
 „И од цара ферман извадити,
 „Да не даваш никаква арача
 „Док је рода и порода твога.“
 Кад Оташу ситна књига дође,
 Он је бирда другу накитио,
 Па је посла паши у Никшиће.
 У књизи га Оташ поздравио:
 Да ће њему у Никшиће доћи,
 Ако ће му дати вјеру тврду,
 Да му неће ништа помињати
 О његову погинулу бабу.
 Када паши ситна књига дође,
 Не сједио нити дангубио,
 Него одмах ситну књигу пише,
 У Дробњаке војводи Оташу
 У књизи се паша кунијаше:
 „Да му ништа помињати неће,
 „О његовом погинулом бабу,
 „Само нек' му у Никшиће дође;
 „У Горњем сам Пољу више Вира,
 „Ту ћеш пашу на теферич наћи.“
 Кад војвода ситну књигу прими

Он окупи три стотин' Дробњака,
 По избору доброга јунака.
 Па ето га гором и планином,
 Примаче се горњеполском Виру
 И пашину бијелу чадору,
 Па у гору војску оставио,
 Још овако њима говорио:
 „Да га мотре, док шатору допре,
 „И чим чују код шатора кавгу
 „Да дотрче њему у индата.“
 Сам војвода пут шатора крену,
 Пашине га опазеше слуге,
 Те јавише паши под шатора,
 Да му иде Војвода Оташу.
 То је паши врло мило било,
 Па на млађе срклет учино,
 Да сусрету војводу Оташа,
 Да му коња и оружје приме.
 Но да видиш војводе Оташа,
 Кад се био близу примакао
 Пашине је слуге одагнао,
 Коња нема, а оружја не да,
 Већ улезе паши под оружјем,
 Нешће паши да пољуби руке,
 Већ му сједе уз десно кољено.
 Кад је паша видио Оташа,
 Под њговим свијетлим оружјем,
 Ни мало му мило не бијаше
 Ал' већ друга бити не могаше,
 Већ међу се еглен започеше,
 И питаше за мир и за здравље.
 Но да видиш паше Осман-паше,
 У еглену па се преварио,
 За Илију ријеч изустео,
 Како 'но је лудо говорио,
 Те с лудости главу изгубио.
 А кад зачу војвода Оташу,
 Ђе му паша споменуо баба
 Срдито је пашу погледао
 Још овако њему бесједио:
 „Ђе је вјера, пашо Осман пашо,
 „Јеси ли ми вјеру заложиио
 „Да о моме не зборимо бабу.“
 Па за грло пашу доватио
 И када се одмах обалио
 Десном руком ножа повadio
 Да му русу посијече главу.
 Стаде дрека паше под шатора,
 Стаде вриска три стотин' Дробњака
 Полећеше бијелу чадору,
 Пашине се препадоше слуге,
 Не смје нико уљећ' под шатора,
 Док војвода пашу посјекао.
 Кад долеће три стотин' Дробњака
 Све пашине посјекоше слуге
 И велики шићар шићарише.
 Ал' да видиш војводу Оташа

Нешће натраг ићи у Дробњаке,
 Но га ето пут Никшића града.
 Али абер прије допауо:
 Бјеху Турци чули у Никшићу,
 Да је њима паша погинуо,
 И да су му посјечене слуге
 Па се Турци бјеху разбјежали,
 И утекли: гоге и мајстори,
 Утекоше сваки на своју страну.
 У то стиже војвода Оташу,
 Са његово три стотин' Дробњака,
 Те у бјегству Турке пристигоше
 И многим главам отсјекоше,
 Па одоше разваљиват' града,
 И Небојшу начињену кулу,
 Но говори Николићу Вуче:
 „Ој Бога ти, војвода Оташу,
 „Даруј мени пребијелу кулу;
 „Како сам се настанити у њу,
 „Турци више никад доћи неће,
 „Нит' поновит на Никшићу града.“
 А кад зачу војвода Оташу,
 Он дарова пребијелу кулу,
 Дарова је Николићу Вуку,
 Тад да видиш војводе Оташа,
 Пошто своје мртве сахранио,
 И велики шићар окупио,
 Он се врати у племе Дробњаке
 Са пашином посјеченом главом,
 Пјевајући и пушке мећући.
 Ово било истина је било,
 Нама овђе мир и здравље било.

Из предања о св. Краљици Јелени.

На извору ријеке *Црковнице* у Комани-
 ма (Катунска нахија), а на мјесту које се зове
Краљичино, налазе се неке развалине кућа
 и једне цркве, коју је — како народ тамо
 прича — била подигла св. Јелена. До црк-
 ве је — вели се — краљица имала своју
 ћелију, у којој је она — као калуђерица —
 живјела.

Црковница извире из крша и око
 њеног извора подигнут је у круг тврди
 зид (на којем се примјећују принове), те се
 вода прије отицања купи као у неком је-
 зерцу, које народ зове *Краљичино Око*, а
 вјерује се да је зид начињела св. Јелена,
 да јој се купи вода, те да последије отиче
 на воденицу, коју је ту близу била по-
 дигла.

Прича се да је плодна равница изме-
 ђу Сађавца (брдо), Лужнице и Вељег Брда
 била својина краљичина, гдје је она држа-
 ла стоку; њена је гора била у Праскавич-

кој Шуми; уљаник је држала на врху
 планине Гарча, а на мјесту, које се и
 данас зове *Уљаник*.

У пољу под Сађавцем налази се једна
 огромна стијена, која се зове *Бијели Кам*.
 Прича се да је једном краљица Јелена
 ишетала низ Црковницу и наишла на ри-
 баре те им потражи од њихова лова. Ри-
 бари јој не даду од биране рибе, те се она
 наљути и изишавши на Сађавац скотрља
 Бијели Кам доље говорећи: „Кад се овај
 камен вратио на брдо, онда се они рибари
 усрећили.“

Једном косцима краљичиним задоцни
 ручак те јој они на ливади закољу и испе-
 ку најбољу биволицу. Кад је то Краљица
 видјела наљути се те прокуне косце и оде.
 Пред ноћ се косци посвађају између себе
 и један другог исијеку косама, да ни један
 није жив претекао.

Послије овога света краљица не хтје-
 де више живјети у овом мјесту већ отиде
 у свој манастир *Јеленак* у Бјелопавлиће.

Прибиљежио Ђ.

К њ и ж е в н о с т

Балканска Царица на њемачкој по-
зорници. Док се очекује представа „Балкан-
 ске Царице“ у Берлину по издању г. Мар-
 куза, о ком је била ријеч у једном од
 ранијих бројева „Гласа Црногорца“, бер-
 лински „Deutsch-oesterreichische Theater-
 Zeitung“ доноси: „Гласовита драма високо
 даровитог Књажевског Пјесника, која је
 изашла у нашем позоришном књижарству,
 представљена је у великовојводском дворском
 позоришту у Најстрелицу први пут у Ње-
 мачкој, и постигла је велики *успјех*, оста-
 вивши *знамениши, високи утисак*. У извр-
 сном, не само буквалном него и у духу
 дјела продирућем преводу и преради дра
 Х. Шимке-а, „Балканска Царица“ је *ви-*
соко интересантно обogaћење реторшоара
њемачке позорнице. Већ по намјери Кња-
 жевског Ауктора, који свјестан својих вла-
 далачких дужности лађа се, да својим пје-
 сничким и драматичким дјелима обогороди
 душу и нарав свога народа, „Балканска
 Царица“ заслужује пажњу најширих кру-
 гова, тим више, *што се тиче дјела високо*
знамените литерарне вриједности као што
 ће се видјети како из следећих реферата
 мјесних, тако и из оцјене највећих њемач-

ких листова, које ми овдје доносимо. Тако пишу:

„Neustrelitzer Zeitung:“ У присуству Њ. Краљ. В Војводе, чланова Велике војводске Куће и Њ. В. Војводе Адолфа Фридриха, у пуној кући, први пут се представљала „Балканска Царица“ од Николе I, Књаза Црне Горе, у извршном њемачком преводу Х. Штимке-а. У овом дјелу високо даровитог Књажевског Пјесника, које је постало под утиском славodobитног рата против Турака год. 1878. сливени су исто ријски факти и стара легендарна предања у једну цјелину. *Језик је једар, искрен и шопал, пун драматичног живота, и светим одушевљењем и страсном љубави према отаџбини загријан;* стихови су заносни и течни. Цијела драма је као узвишена пјесма црногорске љубави према отаџбини и вјере црногорске, која је прекрасно изражена заносним ријечима, које Пјесник Даници ставља на уста. Црногоркама је Књаз Никола посветио драму у дивној пјесми као у предговору свога дјела — и хвала особита припада управи позоришној, што нас је обрадовала, прије него је комад одпочео, декламацијом ових заносних стихова познате умјетности гђице Шефер. *У идеалној слици Данице, у историјској личности Шанка и у старом Кнезу Деану, који је својој отаџбини и владалачкој Кући вјеран до смрти црпа нам Пјесник високо интересантне карактере.* Што се тиче представљања драме, била је изврсно изведена. Особито одобравање је добила гђица Бонцах у Даничиној улози. Тешку улогу Принца Шанка, у чијој души слава и жеђа за владањем побјеђује љубав према вјереници и према отаџбини, изврсно је одиграо г. Винтер. Преставници осталих улога уложили су очигледни труд, и допринијели су успјеху цјелине. *Бурни аплауз при свршетку драме засвједочио је дубоки утисак, што је на слушаоце учинило, и ми се надамо, да ће се ишта у најближе вријеме чешће представљати.*

„Meklenburg Strelitz'sche Landeszeitung“: Комад је од *велике драматичне снаге*, пун пламтећег одушевљења и топле љубави према отаџбини. *Језик је смион и изванредно сликовит (bilderreich). Карактери су оштро нацртани.* Престава је била изврсна.

„Hamburger Nachrichten:“ Изгледа да је њена позорничка вриједност сасвим вјеројатна. *У драми има пјесничког полета и много животне шоплине.*

„Die Post“: Пријатељима иностраног пјесништва дјело *пружа обилност драгоцјених порива.*

„Leipziger Tageblatt:“ Драма има *пјеснички лијепих мјста, над којима се шири животворни дах, а и душевна слика јунака Шанка ганива је и има у главним призорима драматичних пошеза.*

„Deutsche Vereins und Familienwelt:“ *Ток радње је интересантан, вазда доследан, и изазивље помњу (spannend), шако да би комад морао и на позорници добар успјех имати.*

Ови посљедњи листови оцјењују дјело по читању, и сви хвале прераду г. Штимке-а, која још није долазила до наших рука.*)

Т.

Теорија Књижевности (стилистика, реторика, поетика) за више разреде средњих школа у краљевини Србији, — издао П. П. Ђорђевић (ново, потпуно издање). Биоград. Издање и штампа државне штампарије, 1900. год. Цијена 2 дин. Ово је треће издање Ђорђевићеве *Теорије Књижевности*, али прва два издања обухватала су само стилистику и реторику, а сада је књига допуњена и поетиком, те нам иста износи цјелокупну теорију књижевности. Прво издање Теорије Књижевности г. Ђорђевић је штампао 1892., а друго, прилично краће и сређеније од првог, 1895. г. За сва три дијела књиге писац је као основу узео: Poetik, Rhetorik und Stilistik; academische Vorlesungen von Wilhelm Wackernagel (Хале 1873.), а како сам наводи служио се при обради и другим дјелима њемачким и руским. Ова ваљана књига добро је дошла не само за нашу школску употребу, већ и за свакога оног Србина, који се књигом бави.

Српски Књижевни Гласник. Уредник Богдан Поповић, власник Светислав С. Симић. Књига II, бр. 3. Садржај: *Гила (VI)* приповијетка — Б. Б—вић; *Евгенија Гранде (III)* роман — Х. де Балзак; *Тужан погреб*, пјесма — Саболчка Михаљ; *Српски покрет и руско-француски односи од 1804—1807 г.* (II) Др. Мих. Гавриловић; *О ентропији васионе* (II) Др. Бранислав Петронијевић; *Балзак (IV)* — Х. Тен; *Позоришни преглед; Уметнички преглед; Оцене и прикази; Белешке.*

Бранково Коло, лист за забаву, поуку и књижевност; власник и уредник Паја Марковић Адамов, број 18. год. VII. Срп-

*) Из „Гласа Црногорца.“

јемски Карловци. Садржај: *Стецај за награду из књижевног фонда арх. Никифора Дучића за год. 1901.*, У долини, пјесма Петра Петровића; *Крај хладног огњишта* (наставак) роман Максима Горког; *Мртва уста не говоре* (наставак) Artur Schnitzler; *Природа и слике нене у Војислава* — психолошка и естетичка разматрања (наставак), Светислав Стефановић; *Социологија генија*, (наставак) Dr. E. Gistrov; *Чујук-Станин гроб* — од П. У.; *Ковчежић*.

Коло, књижевни и научни лист; власник и уредник Дан. А. Живаљевић, свеска 7., мај, 1901. Биоград. Преглед: *Класа*, приповијетка Бранислава Ђ. Нушића; *Сећање из Крагујевца* од М. Ђ. Милићевића; *Песме Драгомија Брзак* (на имен дан — Ал' тек. — Зашл. је); *Пијаница*, приповијетка Милана Д. Рајковића; *Покрај Смедерва*, путнички потези од А. Г.; *Пабирици по Марошићевој граматици хрватскога или српскога књижевнога језика*, од Јов. Живановића; *Палаша пшине*, драмска догора у три чина од Дон Рамона од Кампоамера, са шпанског превео Х. С. Давичо; *Оставану билаки*, од Дра Луја В. Адамовића; *У прозници*, новела П. Ливдау, преводи Др. М. Р. Поповић; *Сећање на Л. К. Лазаревића*, од Дан. А. Живаљевића; *Сећањин Иво*, слика поетског и историског јунака, од В.; *Писма*; *Књижевне оцјене*; *Из позоршта*; *Говешке*.

Зора, лист за забаву, поуку и књижевност, уређује Атанасије Шола; година VI — број III и IV. Мостар. Садржај: *Наши политички листови* — Дан. А. Живаљевић; *Дервша* — Лазар Димитријевић; *Пред једном сликом* — Облаку, Светислав Стефановић; *Нови век*, Божка С. Николајевић; *Берешева Маришка*, Бранковински; *Љубав и цифре*, Јован Протић; *Писмо*, Свет. Ђоровић; *Таленат без фрака* — Olga Wolbrück превела: Надежда Гавриловићева; *Дјејство море* — G. Guillomot — превела Делфа И. Мусићева; *О Горском Вијенцу* (наставак), Павле Поповић; *Како је Толстој писао „Воскресније“*, Боровије Поповић; *Позориште*; *Хроника*.

Нова Искра, илустровани лист; власник и уредник Р. Ј. Одавић; број 4., година III. Биоград. Садржај: *Бул-Марики на прикажња* (наставак) приповетка Јелене Јов. Димитријевића; *Пропасти српског царства на Косову* — полазак на Косово, по српским народним песмама саставио Л.; *† Светозар Милутић* (успомене и рефлексије о његову животу и раду — наставак),

проф. Г. Гершић; *Мир у природи* (Јелена Хилсенска) — пјесма, превео С. Д. Мијалковић; *Sic transit*.. слика — написао Милош П. Ђирковић; *Ноћ мирне...* пјесма, написао Милорад М. Петровић; *Косовска епистеја* (преглед покушаја за састав народног епа о боју на Косову) од С.; *Прва китица после зиме*, пјесма написао Armand d L; *Туба* — слика из босанског сеоског живота (свршетак) од П. Кочића; *Тугованке*, пјесма Велимира Ј. Рајића; *Црнице из културног рада у Словенаца* — проф. Рајко Перушек; *Скерлетно слово*, (наставак) енглески написао Nathaniel Hawthorne, превео Влад. Савић; *Наша писма*; *Уз наше слике*; *Хроника*; *Библиографија*; *Слике*.

Учитељ, педагошко-књижевни лист, орган учитељског Удружења. Уредник Мих. М. Станојевић, учитељ. Година XX, свеска за април 1901. Садржај: *Истина о научној Педагогији*. — Др. Стев. М. Окановић; *Школе у хрватској*; *О естетичком васпитању* од Соф. А. Симића; *Ушницај народног образовања на привредни развитак народни*, превели Мих. Кречковић и Јов. Ђ. Јовановић; *Основа стварног васпитања*, Чед. Тодоровић; *Конфесионалне школе на западу* (К. Септ. Илер), превео Милисав Довић, учитељ; *Прилог ка методици рачунице у основ. школама*, од Јов. Петровића; *Грађа за познавање домовине*; *Предавања*; *Педагошки преглед*; *Књижевни преглед*; *Просветни записи*; *Учитељско удружење*; *Поменик*; *Листак*.

Књижевни оглас. Андрија Јовићевић и Михаил Стругар, учитељи са Ријеке Црнојевића објавили су у „Гласу Црногорца“ да су дали у штампу „Племенску Историју Цекилина“, те позивају на претплату, коју ваља слати на адресу: Андрија Јовићевић, учитељ — Ријека (Montenegro). Књига ће изнијети 16—18 табака велике осмине; цијена јој је 1.20 фор., а за ђаке 1 фор. Биће готова до Госпођина-дне ов. год.

Друштва.

Српска Краљевска Академија 22. априла одржала је своју годишњу сједницу, коју је ваљало држати на дан 22. фебруара о. год., но услед смрти Њ. В. Краља Милана била је одложена. Сједницу је отворио предсједник г. ђенерал Јов. Мишковић. У свом кратком говору изнио је значај сједнице, нагласио губитке које је Академија имала у 1900. год. Поменуо је затим, да је сједница, у неколико посве-

ћена спомену преминулог академика и добротвора, архимандрита Дучића, о коме ће говорити академик г. Љуб. Јовановић. Пресједник је том приликом изложио заслуге пок. Дучића, као борца; описао је, какав је био за вријеме првог српско-турског рата, као командант добровољаца на Јавору. За тим је г. Љ. Јовановић прочитао свој опширни рад о животу и књижевном раду пок. Дучића. — Академик г. Ј. Жујовић изнио је стање фонда Дучићевог, из кога ће Академија награђивати сваке године по једно дјело из историје политичке, црквене или војне, а могу се награђивати и дјела из филологије, етнографије и географије. За ову годину 1901. већ је написан стечај, који доносимо на другоме мјесту у нашем листу.

По овоме је привремени секретар, академик г. Пера Ђорђевић прочитао извјештај о раду академику за прошлу 1900. год. Важна је ствар рад у лексикографског одејку и огромна количина сакупљених ријечи за велики рјечник српског језика, који ће Академија издати. Са свију српских крајева прикупљају се ријечи за овај посао. Не мање је важан посао око прикупљања описа српских села. Разне тешкоће око оваковог рада учиниле су те из многих крајева није стигло онолико грађе колико би се очекивало.

При крају извјештаја прочитани су некролози почасним умрлим члановима, а за тим пак академик г. Жујовић прочитао је извјештај о имовном стању Академије и фондова којима пста рукује. По извјештају имовно је стање добро, но ипак недостаје мала сума да се подигне зграда за Академију. —

Књижевни Одбор Матице Српске држао је своју редовну сједницу 19. априла о. г. под предсједништвом А. Хаџића друштвеног предсједника. На овој је сједници предата редакционом пододбору прерада Петра М. Мојића, „Христова Црква“, коју је израдио Павле Никољски, а послата је за „Књиге за народ“. За овим су дате на оцјену члану Тихом. Остојићу „Српске народне женске пјесме из Славоније“, које је скупио Милан Обрадовић. Ријешено је да се позове Др. Јован Цвијић професор В Школе у Биограду, да према својој напомени изложи писмено свој распоред за географско етнограф. карту и студију о земљама под круном св. Стевана у колико се то буде тичало Срба. На овој је сједници издат на оцјену члану г. Милутину Јакшићу рукопис проте

Дим. Руварца: „Опис фрушкогорских манастира из г. 1771.“ — Члану Милану А. Јовановићу дат је на оцјену чланак Дра. Јована Радоњића: „О Кнезу Павлу Раденовићу.“ Примљен је чланак дра Јов. Радоњића: „Писмо А. И. Тургенева Митрополиту Стевану Стратимировићу и одговор Митрополитов с прилогом његове расправе о Власима“. — Према оцјени др. Јов. Радоњића примљена је расправа проф. Јов. Н. Томића: „Цртице из историје сењских Ускока“. Издава је на оцјену студија дра Бранис. Петронијевића: „Фридрих Ниче. Живот и философија.“ — Члан Радивоје Врховац подноси своје подуже мишљење о рукопису „О Јовану Јовановићу-Змају и његову цјевању. Према своме говору од 34. новембра 1899. у дворани Матице Српске доткао и написао Лаза Костић.“ По оцјени ријешено је да се писац позове те да усвоји све примједбе, које је учинио оцјењивач и да изостави све оно што је за изостављање, пошто се спис, какав је поднио, писац не може примити.

На сједници, која је држата 30. априла, као *свечана сједница* у спомен и славу пок. Др. *Илије Огњановића* држао је бесједу секретар Матице Српске г. Милан Савић. 30 април је узет за сједницу пошто се тога дана редио пок др. Илија Огњановић. Бесједа је била веома значајна. Изнесен је цио живот и рад покојников особито је дотакнут његов књижевни рад; учињен је добар упечаток на сву публику, а особито на интелигенцију.

С т е ч а ј.

За награду из књижевног фонда арх. Нићифора Дучића за год. 1901. — Према завјештању оснивачеву да се из прихода његова књижевног фонда сваке године награђују расправе или монографије или цијела дјела из српске историје, политичке, војничке и црквене, или из српске филологије, географије и етнографије у опште (садржина списа не може бити политичке природе) а на основу правила у овој задужбини, Одбор који њоме рукује распишује овим стечај за награду најбољег списа.

1) Ове године наградиће се најбољи спис из области наука обухваћених првом групом, т. ј из српске историје, политичке или војничке или црквене.

2) Величина је награде за ову годину 1000 (хиљада) динара у сребру.

3) Награђени спис је својина пишчева, али се мора штампати у оном облику,

у ком га Одбор за награду буде одобрио, и у оном броју примјерака колики најмање буде одбор одредио. Писцу ће се награда издати кад поднесе Академији 50 наштампаних примјерака награђеног списка.

4) На натписном листу награђеног списка стајаће „Наградила задужбина арх. Нићифора Дучића,“ и испод тога слика завјештачева.

5) Непримљени рукописи не враћају се писцима.

6) Писци, који желе да им буду списи награђени из овог фонда, треба да их пошљу Срп. Краљ. Академији најдаље до краја мјесеца децембра 1901. године.

7) Списи се могу слати и под пишчевим именом и без тога; у овом другом случају писац је дужан ставити знак на спису и исти такав на завоју затвореног писма у коме ће бити име његово.

8) Штампани списи не могу се подносити за награду.

Биоград, 22. априла, 1901. год.

О д б о р

за Дучићеву Задужбину.

Главни одбор Друштва Св. Саве смјера да ове године штампа IX књигу својега органа „Браства.“ Прилози, који су до сад стигли уредништву, и ако по количини нијесу малобројни, по каквоћи нема их толико, колико би требало да испуне ову књигу. С тога уредништво, поред објаве, коју је обзанило послѣ изласка VIII књиге, позива родољубиве писце српске, особито старије и на перу огледане, да се својим радовима одазову „Браству“ најдаље до краја јуна ове године, а у смислу овога програма:

У свима књижевним прилозима треба имати на уму онај велики патриотски задатак, који је Друштво Св. Саве узело на се и који је у главном у овом: да шири просвјету и његује национално осјећање и врлине у српском народу. А поименце у „Браство“ се примају ови прилози:

1. Чланци, у којима се описују српске покрајине или поједина мјеста, чим било знаменита за српски народ.

2. Чланци о повјесничким догађајима српскога народа, старим, новим и најновијим; биографије знаменитих Срба, ратника, књижевника, наставника, духовника и других заслужних родољуба;

3. Популарне расправе о језику обичајима и свима особинама српскога народа;

4. Патриотске, моралне и научне умјетничке пјесме, приче и расправе;

5. Чланци из других наука, писани за народ, с намјером: или да уклоне какав недостатак и заблуду, или да помогну радност и умни развитак српског народа.

Чланци не треба да буду сувише дугачки, да њина дужина не би била на штету разноврсности ове књиге. Примљеним за „Браство“ прилозима даје се награда према утврђеним *правилима за уређивање „Браства.“* Прилоге треба слати тајнику друштвеном Момчилу Иванићу, уреднику „Браства,“ ул. Св. Саве, бр. 17: Биоград

За подизање гробног споменика Константину Данијелу.

У 17. броју „Бранкова Кола“ од о. год. штампао је П. Аршинов — као *прилог историји српског сликарства* — црте из живота и рада *Константина Данијела*, српског сликара. Тај свој рад о Данијелу писац завршује са овим ријечима: „Гробу Данијелову лако се може утрти траг. Већ га је сад мучно наћи, а што ће пак доцније бити? Не може бити да не падне доцније оштра осуда на данашње кољено, ако би се ту испред наших очију изгубио гроб онаког умјетника нашег, какав бјеше Данијел“.

Овом додаје уредништво „Бранкова Кола“:

„М о л б а

Да се не заборави гроб тако врснога сива српскога народа, што би било и срамота и знак неблагодарности, отварамо лист за скупљање прилога на подизање гробнога споменика Константину Данијелу, српском сликару. Прилог не треба да је већи ни мањи од *једне круне*. Молимо да се плаће на *Администрацију нашега листа* амо у *Ср. Карловце*. Скупи ли се 200—300 круна, доста је, мислимо, да се обиљежи ма и најскромнијим знаком гдје бораве кости српскога сликара Константина Данијела. — Имена приложника штампаћемо у своје вријеме, а јављаћемо колико кад буде прилога, док се не скупи потребна свота.

Молимо све српске листове да ову молбу објаве.“

Уредн. „Бранкова Кола.“